

Kamu Gözetimi Kurumu

Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin

FİNANSAL RAPORLAMA STANDARDI

Bağımsız Denetime Tabi Olup
TFRS'leri Uygulamayan İşletmeler İçin

Modül 11

MÜŞTEREK GİRİŞİMLERDEKİ
YATIRIMLAR

Bu doküman, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) Muhasebe Standartları Dairesi tarafından Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardının (BOBİ FRS'nin) tutarlı bir şekilde uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla hazırlanmıştır.

Bu dokümanın üzerinde veya içinde yer alan KGK logosu kullanılamaz ve çoğaltılamaz.

Bu dokümanın tamamı ve bir kısmından alıntı yapılması durumunda, yapılan alıntının kaynağının "*KGK tarafından yayımlanan BOBİ FRS Modülü*" olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. "*KGK tarafından yayımlanan BOBİ FRS Modülleri*" için yapılması planlanan herhangi bir başka kullanım KGK'nın yazılı onayını gerektirmektedir.

Bu dokümandan yapılacak herhangi bir alıntının doğru bir şekilde çoğaltıldığından ve yanıtıcı bir bağlamda kullanılmadığından emin olunması gerekmektedir.

MODÜL 11 - MÜŞTEREK GİRİŞİMLERDEKİ YATIRIMLAR

1. GİRİŞ

İşletmeler, faaliyet gösterdikleri alandaki iş hacimlerini veya pazar paylarını artırmak ya da farklı bir alanda faaliyet göstermek amacıyla diğer işletmelerle iktisadî işbirliğine gitmekte ve bu sebeple değişik yollarla bir araya gelerek farklı organizasyon şekilleri oluşturmaktadır. Müşterek girişimler de, en az iki işletmenin bir araya gelerek birlikte bir faaliyetin yürütülmesi için oluşturdukları yapılardan birisidir. Müşterek girişimler, iki ya da daha fazla tarafın hukuki ve ekonomik bağımsızlıklarını koruyarak ortak bir amacın gerçekleştirilmesine yönelik işbirliği yapmasına dayanmaktadır. Böylelikle taraflar, sermayelerini ve risklerini paylaşarak hem kendi aralarında sinerji oluşturma fırsatı yakalamakta hem de yeni teknolojilere, yeni pazarlara hızlı bir şekilde ulaşma veya üretimde ölçek ekonomisinden yararlanma imkânına sahip olmaktadır.

Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) Bölüm 11 Müşterek Girişimlerdeki Yatırımlarda;

- Müşterek girişimler tanımlanmakta,
- Müşterek girişimin oluşturulmasında iki temel unsur olan “sözleşmeye bağlı düzenleme” ile “müşterek kontrol” kavramları tanımlanarak, müşterek kontrolün hangi şartlarda olduğu açıklanmakta,
- Müşterek girişimlerin oluşturulma şekilleri açıklanarak bunlara ilişkin kayda alma ve ölçüm ilkeleri ele alınmaktadır.

2. BÖLÜM ÖZETİ

KAPSAM		
<p>Bölüm 11 müşterek girişimlerin kayda alınması ile ölçümüne ilişkin hükümlere yer vermektedir. Bölümde müşterek girişim kavramı ile bir yapının müşterek girişim olarak ifade edilebilmesi için temel unsur olan müşterek kontrol kavramı tanımlanmakta, böylece hangi tür yapıların bu Bölüm kapsamına girdiği açıklığa kavuşturulmaktadır. Ardından, müşterek girişimler oluşturulma biçimlerine göre 3 farklı türe ayrıştırılarak ölçüm hükümleri düzenlenmektedir.</p>		
TANIMLAR		
<p>Müşterek girişim: İki veya daha fazla tarafın, müşterek kontrole tâbi bir ekonomik faaliyeti gerçekleştirmesini sağlayan sözleşmeye bağlı düzenlemedir.</p> <p>Müşterek kontrol: Bir ekonomik faaliyet üzerindeki kontrolün sözleşmeye dayalı olarak paylaşılmasıdır. Bu kontrolün sadece, stratejik faaliyetlerle ilgili kararların kontrolü paylaşan tarafların (müşterek girişimcilerin) oy birliğiyle mutabakatını gerektirdiği durumlarda var olduğu kabul edilir.</p>		
MÜŞTEREK GİRİŞİM TÜRLERİ		
Ayrı bir işletme kurulmadan oluşturulan müşterek girişimler		Ayrı bir işletme kurularak oluşturulan müşterek girişimler
Müştereken Kontrol Edilen Faaliyetler	Müştereken Kontrol Edilen Varlıklar	Müştereken Kontrol Edilen İşletmeler
MÜŞTEREKEN KONTROL EDİLEN FAALİYETLERİN VE MÜŞTEREKEN KONTROL EDİLEN VARLIKLARIN ÖLÇÜMÜ		
<p>Esas olarak; bu tür müşterek girişimlerin varlıkları, yükümlülükleri, gelir ve giderlerinden müşterek girişimcinin payına düşen kısımlar finansal tablolara yansıtılmaktadır.</p>		
MÜŞTEREKEN KONTROL EDİLEN İŞLETMELERİN ÖLÇÜMÜ		
<p>Müştereken kontrol edilen işletmeler ilk kayda almada <i>Maliyet Bedeli</i> üzerinden ölçülür. Sonraki ölçümleri ise hazırlanan finansal tablolara göre farklılık gösterir. Buna göre münferit finansal tablolarda bir muhasebe politikası tercihi olarak özkaynak ya da maliyet yöntemi kullanılarak ölçülürken konsolide finansal tablolarda özkaynak yönteminin kullanılması zorunludur.</p>		

3. BÖLÜM HÜKÜMLERİNİN AÇIKLANMASI VE ÖRNEKLENDİRİLMESİ

3.1. Müşterek Girişim Tanımı ve Türleri

Paragraf 11.2- Müşterek Girişim Tanımı

Müşterek girişim, iki veya daha fazla tarafın, **müşterek kontrole** tâbi bir ekonomik faaliyeti gerçekleştirmesini sağlayan sözleşmeye bağlı düzenlemedir.

Açıklama:

Müşterek girişim, özünde iki veya daha fazla tarafın hukuki ve ekonomik bağımsızlıklarını koruyarak iktisadi bir faaliyeti gerçekleştirmek üzere işbirliği yapmasına dayanmaktadır. Bu işbirliğinde taraflar, gerçekleştirmek istedikleri iktisadî faaliyeti ayrı bir işletme kurarak ya da kurmadan yürütebilmektedir. Ayrı bir işletme kurulmadığı durumlarda genel olarak ilgili faaliyet farklı işletmelerin varlıklarının bir araya getirilmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir.

Bahsi geçen işbirliğinin, BOBİ FRS uyarınca bir müşterek girişim olarak nitelendirilebilmesi için ise; aşağıdaki özellikleri mutlak suretle taşıması gerekmektedir:

- İki veya daha fazla taraf **sözleşmeye bağlı bir düzenlemeyle** bir araya gelmelidir ve
- Taraflar sözleşmeye bağlı düzenlemeyle **müşterek kontrole** sahip olmalıdır.

Müşterek girişimde taraflar, aralarında anlaşarak bir iktisadî faaliyeti başka bir ifadeyle ortak bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelmektedir. Müşterek girişimden söz edebilmek için ilk olarak tarafların ortak iradelerini sözleşmeye bağlı düzenlemeyle açıklamaları beklenmektedir. Müşterek girişimin varlığı için gerekli olan sözleşmeye bağlı düzenleme, müşterek anlaşmalar ile iştirak yatırımlarını birbirinden ayıran en önemli unsur oluşturmaktadır.

Sözleşmeye bağlı düzenleme, müşterek girişimin taraflarca işletilmesi ve yönetilmesine ilişkin hükümlerin/şartların belirlenmesine hizmet etmektedir. Sözleşmeye bağlı düzenlemeyle taraflar, müşterek girişimin yönetilmesi hususlarında bu düzenlemeyle sınırlı olup müşterek girişimi tek başlarına yönetememektedir.

Müşterek girişimler üzerinde müşterek kontrolü sağlayan da sözleşmeye dayalı düzenlemedir. Sözleşmeye bağlı düzenleme herhangi bir müşterek girişimcinin tek başına faaliyeti kontrol etme imkanını engellemiş olmalıdır. Sonuç olarak, müşterek kontrolü sağlayan sözleşmeye bağlı bir düzenlemenin yokluğunda, müşterek girişimden söz edilemeyecektir. Böyle bir sözleşmenin eksikliğinde iki taraf da yatırımın %50'sine sahip olsa bile yatırımın müşterek girişim şeklinde muhasebeleştirilmesi uygun olmayacaktır.

BOBİ FRS'de, sözleşmeye bağlı düzenlemenin biçimine ve içeriğine ilişkin bir rehberlik sağlanmamakla birlikte, sözleşmeye bağlı düzenlemenin varlığı birçok şekilde kanıtlanabilir. Örneğin müşterek girişim üzerinde müşterek kontrolü bulunan taraflar

arasındaki bir yazılı sözleşme veya bunlar arasındaki müzakere tutanağı sözleşmeye bağlı bir düzenlemenin varlığını ispatlayabilir. Özellikle ayrı bir işletmenin oluşturulduğu durumlarda, bu işletmenin ana sözleşmesi veya diğer iç mevzuatı sözleşmeye bağlı düzenlemeyi oluşturabilir. Biçimi ne olursa olsun, sözleşmeye bağlı düzenleme genellikle yazılıdır ve aşağıdakiler ve benzeri hususları içerir:

- (a) Müşterek girişimin amacı, faaliyeti ve süresi,
- (b) Ayrı bir işletme kurulmuşsa bu işletmenin yönetim kurulunun veya eşdeğer idari organının üyelerinin nasıl atıldığı konusu,
- (c) Karar alma süreci: taraflarca karar verilmesi gereken konular, tarafların oy hakları ve karar alınması gereken konulara ilişkin gereken desteğin düzeyi.
- (c) Tarafların yerine getirmesi gereken sermaye veya diğer katılım tutarları
- (d) Müşterek girişimin ürün, gelir, gider veya faaliyet sonuçlarının müşterek girişimciler arasında paylaşımı.

Yukarıda da belirtildiği gibi, sözleşmeye bağlı düzenleme, müşterek girişim üzerinde müşterek kontrolü tesis eder. Müşterek girişimin her zaman bir sözleşme çerçevesinde kurulması esastır. Ancak, müşterek girişimin varlığı durumunda her zaman yeni bir işletmenin kurulmuş olması gerekli değildir.

Müşterek girişimi oluşturan ikinci unsur ise müşterek kontroldür. Müşterek kontrol, müşterek girişimin finansal ve faaliyet politikalarının sözleşmeye bağlı düzenlemenin taraflarınca birlikte yönetilmesini ifade etmektedir.

Soru 11.1:

Müşterek girişimin işletme olarak tesis edilmesi zorunlu mudur?

Belirtildiği üzere, müşterek girişimlerin her zaman müşterek kontrolü sağlayan bir sözleşmeye bağlı düzenleme çerçevesinde kurulması esastır. Müşterek girişimler bir iktisadî faaliyetin gerçekleştirilmesine yönelik işbirlikleridir. Ancak bu faaliyeti gerçekleştirmek üzere ayrı bir işletmenin oluşturulmuş olması şart değildir. Ayrı bir işletme kurulmadan gerçekleştirilen faaliyetin kendisi hatta tek bir varlık bile müşterek girişim tanımını karşılayabilir.

Paragraf 11.3- Müşterek Kontrol Tanımı

Müşterek kontrol; bir ekonomik faaliyet üzerindeki kontrolün sözleşmeye dayalı olarak paylaşılmasıdır. Bu kontrolün sadece, stratejik faaliyetlerle ilgili kararların kontrolü paylaşan tarafların (müşterek girişimcilerin) oy birliğiyle mutabakatını gerektirdiği durumlarda var olduğu kabul edilir.

Açıklama:

BOBİ FRS'ye göre, bir iktisadî faaliyetin gerçekleştirilmesine yönelik olarak tarafların yaptığı işbirliğinin müşterek girişim olarak nitelendirilebilmesi için gereken ikinci temel özellik, tarafların sözleşmeye bağlı düzenlemeyle, müşterek girişimi müştereken kontrol etme gücünü elde etmiş olmasıdır.

Müşterek kontrol kavramı, ana ortaklık-bağlı ortaklık ilişkisinin kurulmasını sağlayan ve "**Konsolide Finansal Tablolar**" bölümünde tanımlanan **kontrol** kavramıyla aynı özelliklere sahiptir. Yani, içerisinde güç unsurunu, fayda unsurunu ve bu unsurlar arasındaki ilişkiyi barındırmaktadır. Ayrıca kontrolde olduğu gibi oy hakları yoluyla kazanılabileceği gibi değişik yollarla da kazanılması mümkündür. Bunun yanı sıra müşterek kontrol, tarafların birlikte oy haklarının yarıdan fazlasına sahip olmadıkları ancak müşterek kontrol için yeterli oranda oy haklarına sahip olduğu bir durumda da (fiili (de facto) müşterek kontrol) söz konusu olabilir. Örneğin, iki tarafın toplam oy haklarının %48'e sahip olduğu ve birlikte hareket edeceklerine yönelik aralarında bir anlaşmanın bulunduğu bir durumda, diğer oy hakkı sahiplerinin çok dağınık bir yapıda bulunması durumu buna örnek olarak gösterilebilir.

Müşterek kontrolü kontrolden ayıran farklılıklar, müşterek kontrole en az iki tarafın sahip olması ve kararların alınımında kontrole sahip olanların oy birliğiyle mutabakatının gerekliliğidir. Yani müşterek kontrol en az iki taraf arasında paylaşılan bir kontroldür. Kontrol ise sadece bir tarafta bulunur. Ayrıca müşterek kontrolün işletme olarak nitelendirilmeyen bir yapı üzerinde de sahip olunabilmesini diğer bir farklılık olarak saymak mümkündür. Müşterek kontrol en geniş kapsamda faaliyetler üzerinde sahip olunmaktadır. Bu durum ise müşterek girişimlerin bir faaliyet olarak tanımlanmasından, bağlı ortaklıkların ise bir işletme olarak tanımlanmasından kaynaklanmaktadır.

Müşterek kontrol sadece, faaliyetlere ilişkin kararların müşterek girişimcilerin oy birliğiyle mutabakatını gerektirdiği **sözleşmeyle** kararlaştırılmışsa vardır. Buna göre, taraflar herhangi bir sözleşme olmamasına rağmen geçmişte oy haklarını birlikte aynı doğrultuda kullanıyor olsalar dahi müşterek kontrolden söz edilemez.

Müşterek kontrolde de bir kontrol söz konusu olduğundan, müşterek kontrolün değerlendirilmesinde öncelikle, "**Konsolide Finansal Tablolar**" bölümü uyarınca sözleşmeye bağlı düzenlemeye taraf olanların tamamının veya bir kısmının müşterek girişimin finansal ve faaliyet politikalarını yönetme gücüne sahip olup olmadığı belirlenmelidir. Eğer taraflar, müşterek girişimin finansal ve faaliyet politikalarını birlikte yönetebiliyorlarsa, müşterek girişimi birlikte **kontrol** etmektedirler. İşletmenin, diğer taraflarla birlikte müşterek girişimi kontrol edebildiğini belirlemesinin ardından,

işletmenin müşterek girişim üzerinde **müşterek kontrol**ün tesis edilip edilmediğini değerlendirmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, söz konusu işletme ile sözleşmeye bağlı düzenlemenin taraflarının, müşterek girişimin finansal ve faaliyet politikalarıyla ilgili kararlarda **oybirliği**yle mutabakatının gerekmesi durumunda, işletme ve taraflar müşterek girişim üzerinde müşterek kontrole sahip olup yapılan işbirliği de bir müşterek girişim olacaktır.

Oybirliğiyle mutabakat şartı temel olarak; müşterek kontrolü bulunan herhangi bir tarafın, diğer tarafların veya taraflardan bir bölümünün finansal ve faaliyet politikalarıyla ilgili tek yönlü karar vermelerini önleyebileceği anlamına gelmektedir. Böylelikle, müşterek girişimciler, tek başlarına ve mutlak olarak müşterek girişimi yönetme gücüne sahip olamayacaktır. Ancak bazı durumlarda, sözleşmeye bağlı düzenlemede, bir müşterek girişimci, müşterek girişimin yöneticisi ya da işletmecisi olarak belirlenmiş olabilir. Böyle bir durumda, söz konusu girişimci sözleşmeye bağlı düzenlemede belirlenen şartlarla bağlı kalacağından, yönetici ya da işletmeci konumundaki müşterek girişimcinin, müşterek girişimi tek başına yönettiğinden söz edilememekte ve dolayısıyla müşterek girişimcilerin tamamının sahip olduğu müşterek kontrol geçerliliğini korumaktadır.

Aynı zamanda, tarafların farklı kombinasyonlarla bir araya gelerek karar alabildikleri bir durumda, müşterek girişimden/müşterek kontrolden söz edilemeyecektir. Çünkü böyle bir durumda, taraflardan herhangi birinin diğer taraflarca kararların alınmasını engelleyici bir gücü olmayacaktır. Diğer bir ifadeyle oy birliğiyle mutabakat şartı yerine getirilemeyecektir. Örneğin, tarafların oy haklarının %33,33 üne sahip olduğu bir ortaklık yapısında, taraflardan hiç biri kararların alınmasını tek başına engelleyememektedir. Herhangi iki tarafın aynı yönde kullanacakları oy, kararın ne şekilde alınacağını belirleyecektir. Dolayısıyla böyle bir ortaklık yapısında, en az iki taraf arasında aynı yönde hareket edileceğine dair bir sözleşme yoksa bu yapı müşterek girişim olarak nitelendirilemeyecektir.

Diğer taraftan, bazı durumlarda, sözleşmeye bağlı düzenlemede, kararların alınmasına yönelik öngörülen süreç, zımnen tarafların müşterek kontrole sahip olabilmelerini sağlayabilmektedir. Bahsi geçen husus, örneğin, iki müşterek girişimci tarafından oluşturulan bir müşterek girişimde, tarafların eşit oy hakkına sahip olduğu ve müşterek girişimin finansal ve faaliyet politikalarına ilişkin kararların asgari olarak yüzde 51 düzeyindeki oy hakkıyla alındığı durumlarda geçerlidir. Böyle bir durumda, her iki taraf mutabakata varmadıkça, finansal ve faaliyet politikalarıyla ilgili kararlar alınamayacağından, müşterek kontrol zımnen tesis edilmiş olmaktadır.

Müşterek kontrolün değerlendirilmesinde, sözleşmeye bağlı düzenlemeyle finansal ve faaliyet politikalarıyla ilgili kararlarda gereken asgari oy hakkı düzeyinin ve mutabakat sürecinin açıkça belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. Aksi halde bir faaliyetin, müştereken mi kontrol edildiği, sadece bir tarafça mı kontrol edildiği yoksa faaliyet üzerinde ne kontrolün ne de müşterek kontrolün olmadığı belirlenmesi muhakemede bulunulmasını gerektirebilmektedir.

Müşterek kontrole ilişkin vurgulanması gereken bir diğer husus ise, potansiyel oy haklarıdır. Potansiyel oy haklarının, müşterek kontrolün mevcut olup olmadığının değerlendirilmesinde nasıl ele alınabileceğine ilişkin rehberlik için **BOBİ FRS Bölüm 10 İştiraklerdeki Yatırımlar** için hazırlanan eğitim materyalindeki **Soru 10.6**'nın yanıtı ile **Örnek 10.6** ile **Örnek 10.7**'den faydalanılabilir.

Soru 11.2:

Müşterek girişimcilerin, oybirliğiyle mutabakat sağlayamadığı durumlarda izlenecek adımlar nelerdir?

Belirtildiği üzere, müşterek girişimler, finansal ve faaliyet politikalarıyla ilgili müşterek girişimcilerin sözleşmeye bağlı düzenlemeyle tanınan oybirliğiyle mutabakatına dayanmaktadır. Müşterek girişimcilerin, bu oybirliğini sağlayamama ve dolayısıyla müşterek girişimin birlikte yönetilememesi ihtimaline yönelik olarak sözleşmeye bağlı düzenlemede bazı önlemler kararlaştırılabilir.

Bu doğrultuda, sözleşmeye bağlı düzenlemede, müşterek girişimcilerin aynı yönde karar alamamasına yönelik olarak tahkime gidilmesi gibi şartlara yer verilebilir. Sözleşmeye bağlı düzenlemede bu tür şartlara yer verilmesi, tamamen müşterek girişimin yönetilmesine ilişkin olup müşterek kontrolün varlığına bir hanel getirmemektedir.

Soru 11.3:

Müşterek kontrolün kazanılmasını sağlayan en temel hak nedir?

Bir işletmenin, başka bir işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını etkileme gücü temel olarak oy hakları, sözleşmeyle kazanılan haklar, yatırım yapılan işletmenin amacı ve oluşumuna bağlı olarak elde edilen haklar veya yatırım yapan işletme ile yatırım yapılan işletme arasındaki ilişki dolayısıyla ortaya çıkan haklar yoluyla elde edilmektedir.

Müşterek kontrolün elde edilmesinde bahsi geçen haklar rol oynasa dahi, müşterek kontrolün elde edilmesini sağlayan en temel hak sözleşmeye bağlı düzenlemedir. Çünkü taraflar sahip oldukları oy hakları ya da diğer haklarla, finansal ve faaliyet politikalarını etkileme gücünü hâlihazırda elde etmiş olabilirler. Ancak, sözleşmeye bağlı düzenleme kapsamında, bu hakların diğer müşterek girişimcilerle aynı yönde kullanılmasını içeren bir mutabakatın mevcut olmaması durumunda, taraflar sahip oldukları oy haklarını aynı yönde kullansalar dahi, müşterek kontrolün varlığından söz edilemeyecektir. Bu sebeple, müşterek girişimin ve müşterek kontrolün varlığı, sözleşmeye bağlı düzenlemeye dayandırılmaktadır.

Örnek 11.1:

Birbirleriyle ilişkili olmayan A, B, C, D İşletmeleri, E İşletmesinin oy hakkı veren adi paylarının yüzde 25'sine sahiptir. Bu paylar, yatırımcıların E İşletmesinin stratejik özelliklere sahip finansal ve faaliyet politikalarıyla ilgili kararlarına katılma hakkı sağlamakta olup E İşletmesinde stratejik özelliklere sahip kararlar, asgari olarak oy haklarının basit çoğunluğuyla (yüzde 50'den fazlasıyla) alınmaktadır.

Müşterek kontrolün varlığından söz edebilmek için, finansal ve faaliyet politikalarıyla ilgili kararların müşterek girişim üzerindeki kontrolü paylaşan tarafların oybirliğiyle mutabakatı sonucunda alınması gerekmektedir. E İşletmesinde söz konusu kararların alınabilmesi için dört işletmeden üçünün aynı yönde oy kullanması gerekmektedir. Bu durumun ise farklı kombinasyonlarla sağlanması mümkündür. Diğer bir ifadeyle, kararların alınabilmesi için sözleşmeye kararlaştırılmış şekilde belirli üç işletmenin aynı yönde oy kullanmasını öngören bir durum söz konusu değildir. Böyle bir durumda, hiçbir işletmenin kararların alınmasını engelleme gücü yoktur. Sonuç olarak, sözleşmeye bağlı düzenlemeyle ilgili faaliyetlere ilişkin kararlarda birlikte (oy birliğiyle) hareket edilmesini öngören bir durum söz konusu olmadığından müşterek kontrol söz konusu değildir. Bu nedenle yatırım işletmeler tarafından müşterek girişim olarak değil, önemli etkinin bulunması durumunda iştirak olarak finansal tablolara yansıtılmalıdır.

Örnek 11.2:

A, B ve C İşletmeleri bir yol yapımı projesi çerçevesinde E İşletmesinin oy hakkı veren adi paylarına yatırım yapmışlardır. Bu işletmeler, E İşletmenin oy hakkı veren paylarına eşit oranda sahiptir. Bu paylar, yatırımcıların E İşletmesinin stratejik özelliklere sahip finansal ve faaliyet politikalarıyla ilgili kararlarına katılma hakkı sağlamaktadır. A, B ve C İşletmeleri sözleşmeye bağlı düzenleme çerçevesinde E İşletmesinin finansal ve faaliyet politikalarını birlikte yönetme kararı almışlardır. Diğer bir ifadeyle, E İşletmesiyle ilgili söz konusu kararların alınabilmesi için bu sözleşmeye göre her üç tarafın da aynı yönde karar vermesi gerekmekte olup, herhangi bir işletmenin onaylamadığı kararlar alınamamaktadır.

Bu örnekte, sözleşmeye bağlı düzenlemeye göre herhangi bir tarafın kararları almayı engelleyebilmesi söz konusu olduğundan ilgili kararların alınabilmesi oy birliğiyle mutabakatı gerektirmektedir. Dolayısıyla, böyle bir yapıda müşterek kontrol söz konusu olup A, B ve C İşletmeleri tarafından E İşletmesindeki yatırım müşterek girişim olarak finansal tablolara yansıtılacaktır.

Örnek 11. 3:

Birbirleriyle ilişkili olmayan A ile B İşletmeleri, C İşletmesinin oy hakkı veren adi paylarının yüzde 50'sine sahiptir. E İşletmesinin ana sözleşmesine göre, bu işletmenin stratejik faaliyetlerle ilgili kararların alınabilmesi için oy haklarının basit çoğunluğu (yüzde 50'den fazlasına) sahip taraflarca aynı yönde oy kullanılması gerekmektedir.

Buna göre, C İşletmesinin finansal ve faaliyet politikalarıyla ilgili kararları, oy haklarının basit çoğunluğuyla alınması, kararların alınabilmesi için A ile B İşletmelerinin oy haklarını aynı yönde kullanmalarını gerektirmekte, dolayısıyla müşterek kontrol zımnen sağlanmaktadır.

Dolayısıyla, A ile B İşletmeleri C İşletmesi üzerinde müşterek kontrole sahip olup C İşletmesi müştereken kontrol edilen bir işletmedir.

Örnek 11.4:

A ile B İşletmeleri, C İşletmesinin oy hakkı veren adi payların sırasıyla yüzde 55 ve yüzde 10'una sahiptir. C İşletmesinin finansal ve faaliyet politikalarıyla ilgili kararları, oy haklarının yüzde 60'dan fazlasına sahip yatırımcıların onayını gerektirmekte olup A ile B İşletmeleri, bir sözleşmeye bağlı düzenleme çerçevesinde bu politikalarla ilgili kararların kendilerinin oy birliğiyle alacağını kararlaştırmışlardır.

A ile B İşletmelerinin, sözleşmeye bağlı düzenlemeyle böyle bir mutabakata varmış olması, hem A İşletmesinin hem de B İşletmesinin alınacak kararları tek başına engellemesine mani olacaktır. Bu doğrultuda, A ile B İşletmeleri, C İşletmesi üzerinde müşterek kontrole sahip olmakta, C İşletmesi de müştereken kontrol edilen bir işletme olarak nitelendirilmektedir.

Paragraf 11.4- Müşterek Girişimlerin Oluşturulma Şekilleri

Bu bölümde müşterek girişimler oluşum biçimlerine göre müştereken kontrol edilen faaliyetler, müştereken kontrol edilen **varlıklar** veya **müştereken kontrol edilen işletmeler** olmak üzere üç farklı türde sınıflandırılmış olup her birine ilişkin muhasebe ilkeleri belirlenmiştir.

Açıklama:

Müşterek girişimlerin, farklı çeşit ve yapıda oluşturulmaları mümkündür. BOBİ FRS'de müşterek girişimlerin muhasebeleştirilmesinde temel olarak müşterek girişimin yapısına göre bir sınıflandırma yapılmıştır.

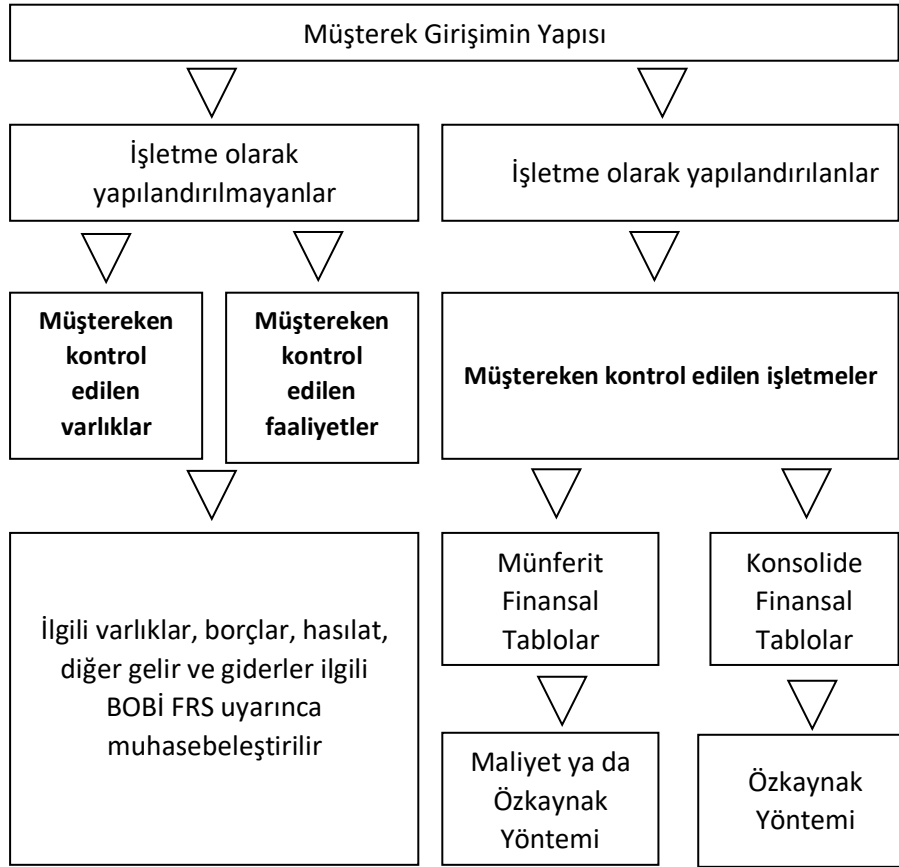
Bu çerçevede, oluşturulan müşterek girişimin, müşterek girişimcilerden bağımsız yapıda ayrı bir işletme olarak kurulup kurulmadığı dikkate alınmaktadır. Müşterek girişimcilerden ayrı bir yapı oluşturularak kurulan girişimler; müştereken kontrol edilen işletme, ayrı bir yapı olarak oluşturulmayan girişimler ise; müştereken kontrol edilen faaliyetler ve müştereken kontrol edilen varlıklar olarak sınıflandırılmış ve bu çerçevede muhasebe ilkeleri oluşturulmuştur.

Bu tür bir sınıflandırma TFRS 11 *Müşterek Anlaşmalar*'da öngörülen sınıflandırmadan farklılık göstermektedir. Ancak, ayrı bir işletmenin varlığı esas alınarak yapılan bu tür bir sınıflandırma, BOBİ FRS uygulayan işletmelerin kolaylıkla müşterek girişim türlerini belirleyebilmelerine imkan sağlamaktadır. Bu açıdan, BOBİ FRS'nin TFRS'ye nazaran kolaylaştırıcı bir uygulama sağladığı söylenebilir.

Müşterek girişimlerin ne şekilde sınıflandırıldığı bunların finansal tablolara nasıl yansıtılacağını etkileyecektir. Buna göre, müştereken kontrol edilen işletme olarak sınıflandırılan müşterek girişimler, bir yatırım gibi değerlendirilerek hazırlanan finansal tabloların konsolide ya da münferit olmasına göre maliyet yöntemi ya da özkaynak yöntemi olarak muhasebeleştirilecektir.

Diğer taraftan, müştereken kontrol edilen faaliyetler veya müştereken kontrol edilen varlıklar şeklinde sınıflandırılan müşterek girişimler için işletmeler, müşterek girişimle ilgili varlık ve yükümlülükler ile hasılat, gelir ve giderleri BOBİ FRS'nin ilgili bölümleri çerçevesinde finansal tablolarına yansıtacaktır.

Aşağıdaki şemada, BOBİ FRS uyarınca müşterek girişimlerin tabi oldukları muhasebe ilkeleri bakımından yapılan sınıflandırmasına yer verilmektedir:

Soru 11.4:

Müştereken girişimlerin muhasebeleştirilmesinde neden müşterek girişimin yapısına göre sınıflandırılma yapılmaktadır?

Belirtildiği üzere, müşterek girişimler muhasebeleştirilirken dikkate alınan temel ölçüt, müşterek girişimin, müşterek girişimcilerden ayrı bağımsız bir yapıda oluşturulup oluşturulmadığıdır. Sınıflandırmanın bu şekilde yapılmasının sebebi müşterek girişimden ortaya çıkan hak ve yükümlülüklerin niteliğinin çoğunlukla, müşterek girişimin ayrı bir işletme olarak kurulup kurulmamasına göre değişim göstermesidir. Dolayısıyla bu tür bir sınıflandırma işletmelerin müşterek girişimden kaynaklanan varlık, yükümlülük, gelir ve giderlerinin gerçeğe uygun bir şekilde finansal tablolara yansıtılmasını büyük ölçüde sağlamakta, aynı zamanda kolay bir şekilde sınıflandırmanın yapılmasına imkan vermektedir. Bu itibarla BOBİ FRS'de, maliyet – fayda analizi çerçevesinde, tek ve uygulaması kolay bir ölçüt esas alınarak müşterek girişimlerin türlerinin belirlenmesi yoluna gidilmiştir.

Müşterek girişimcilerden ayrı bir yapıda kurulmayan müştereken kontrol edilen faaliyette ve varlıkta, müşterek girişimcilerin her biri genellikle kendi varlıklarını kullanmakta, giderlere ve yükümlülüklerine kendileri katlanmaktadır. Sözleşmeye

bağlı düzenleme çerçevesinde de taraflar söz konusu faaliyetten veya varlıktan doğan hasılatı ve müşterek bir şekilde katılan giderleri paylaşmaktadır. Dolayısıyla, müştereken kontrol edilen faaliyette ve varlıkta tarafların her biri genel olarak müşterek girişimin her bir varlık ve yükümlülüğü ile gelir ve giderlerinde hak sahibi olmaktadır.

Müşterek girişimin, müştereken kontrol edilen bir işletme olarak kurulması durumunda ise, müşterek girişime konu olan iktisadî faaliyetin gerçekleştirilmesi amacıyla müşterek girişimcilerin pay sahibi olduğu ayrı bir işletme kurulmaktadır. Bu doğrultuda, girişimcilerin katkıda bulunduğu varlıklar üzerindeki haklar çoğunlukla, girişimcilere değil işletmeye ait olup, gider ve yükümlülükler de çoğunlukla girişimcilerin değil işletmenin sorumluluğundadır. İlâveten, müşterek girişimin elde ettiği hasılat ve gelirler ile yaptığı giderler yine çoğunlukla müşterek girişimcilere değil; işletmeye ait olmaktadır. Bu sebeple, müştereken kontrol edilen işletme niteliğinde oluşturulan müşterek girişimlerde, müşterek girişimciler bireysel olarak müşterek girişimin her bir varlık, borç, gelir ve giderlerinde genellikle hak ve yükümlülük sahibi olmamaktadır. Aksine, müşterek girişimciler, müşterek girişimin faaliyetleri sonucu elde edilen çıktıdan kendilerine düşen paylar ile müşterek girişimin net varlıkları üzerinde hak sahibi olmaktadır. Bu sebeple, müştereken kontrol edilen işletmelerde, müşterek girişimciler finansal tablolarına müşterek girişimdeki paylarını, bir yatırım olarak yansıtmaktadır.

TFRS 11'de ise müşterek anlaşmaların sınıflandırılmasında sadece müşterek anlaşmanın bir işletme olarak kurulup kurulmadığı ölçütü yeterli görülmemektedir. Bunun yanı sıra, müşterek anlaşmanın yasal biçimi, sözleşmeye bağlı düzenlemenin hükümleri ile diğer koşul ve durumlar da müşterek anlaşmanın türünün belirlenmesinde ayrıca değerlendirilmektedir. TFRS 11 çerçevesinde bu dört ölçüte göre sınıflandırma yapılırken de cevabı aranan soru, tarafların müşterek anlaşmanın bireysel olarak varlıkları üzerinde haklara ve borçları üzerinde yükümlülüklerle sahip olup olmadığıdır. Her ne kadar, TFRS 11'de dört ölçüt esas alınarak sınıflandırma yapılsa da, müşterek girişimcilerin hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesinde belirleyici ölçütün büyük oranda ayrı bir yapının kurulmuş olup olmaması olduğu görülmüştür. Bu itibarla, BOBİ FRS'de uygulama kolaylığı sağlanması bakımından sınıflandırmada tek bir ölçütten hareket edilmesi yeterli görülmüştür.

3.2. Müştereken Kontrol Edilen Faaliyetler

Paragraf 11.5- Müştereken Kontrol Edilen Faaliyetlerin Özellikleri

Bu tür müşterek girişimlerde girişimin faaliyetleri; bir şirket, ortaklık, başka bir tür işletme ya da ayrı bir finansal yapı oluşturmaksızın, girişimcilerin varlıklarının ve diğer kaynaklarının kullanımı yoluyla gerçekleştirilir. Müştereken kontrol edilen faaliyetlerde her bir müşterek girişimci kendi **maddi duran varlıklarını** ve kendi **stoklarını** kullanır. Ayrıca, faaliyetin gerçekleştirilmesine ilişkin **giderler** ve **yükümlülükler** yine her bir müşterek girişimci tarafından kendi adına karşılanır. Müşterek girişimciler, faaliyete ilişkin olarak kendi adlarına katlandıkları

yükümlülüklerine ilişkin bağımsız olarak finansman sağlarlar. Müşterek girişimin faaliyetleri, girişimcinin çalışanları tarafından girişimcinin benzeri faaliyetleri yanında yürütülebilir. Müşterek girişim sözleşmesi genellikle ortak ürünün satış **hasılatının** ve yapılan ortak giderlerin girişimciler arasında paylaşılmasına imkân sağlar.

Açıklama:

Müştereken kontrol edilen faaliyetler, hukuki bir kişilik ya da bağımsız bir ekonomik yapı oluşturmadan bir projenin veya bir faaliyetin sözleşmeye bağlı düzenleme çerçevesinde müşterek girişimciler tarafından birlikte gerçekleştirilmesidir. Müştereken kontrol edilen faaliyetler, genellikle her bir müşterek girişimcinin bağımsız olarak sahip olduğu kaynak ve uzmanlıkların birleştirilmesi sonucu ortaya çıkacak sinerjiden yararlanmak amacıyla oluşturulur ve müşterek girişimin faaliyetleri, müşterek girişimcilerin varlıklarının ve diğer kaynaklarının kullanımı yoluyla gerçekleştirilir. Bu doğrultuda, müşterek girişimin faaliyetlerinden elde edilen hasılat sözleşmeye bağlı düzenleme çerçevesinde müşterek girişimciler arasında paylaşılır.

Örnek 11.5:

A İşletmesi, ilaç sektöründe araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunmaktadır. B İşletmesi ise, ilaç üretimi ve pazarlaması faaliyetleri yürütmektedir.

A İşletmesi, 20X0 yılında alerji hastalıkları için geliştirmeyi tasarladığı yeni bir ürünü için B İşletmesiyle işbirliğine gitmek istemektedir. Yaptıkları sözleşme çerçevesinde, A İşletmesi ilâcın araştırılması ve geliştirmesi için; B İşletmesi de geliştirilen ilacın üretimi ve dağıtımını için kendi kaynaklarını kullanarak, bu geliştirme ve dağıtım faaliyetini birlikte yürüteceklerdir. Sözleşmeye bağlı düzenleme kapsamında, A ile B İşletmeleri kendi bağımsızlıklarını koruyacak ve kendilerinden ayrı bir işletme ya da yapı oluşturmayacaklardır.

A ile B İşletmelerinin, bahsi geçen ilaç geliştirme-üretim-dağıtım faaliyetini, sözleşmeye bağlı düzenleme kapsamında birlikte yürütmeye karar vermesi, her iki işletmenin bu faaliyet üzerinde müşterek kontrole sahip olduğunu ve dolayısıyla da yapılan işbirliğinin bir müşterek girişim olduğunu göstermektedir.

Bu faaliyeti, A ile B İşletmelerinin kendi kaynaklarını kullanarak yapacak olması ve bu faaliyetten doğan maliyet ve hasılatı paylaşacak olmaları ile birlikte, söz konusu faaliyetin, A ile B İşletmelerinin kendi bağımsızlıklarını koruyarak ve kendilerinden ayrı bir işletme ya da yapı oluşturmadan gerçekleştirecek olmaları, oluşturulan bu müşterek girişimin, müştereken kontrol edilen faaliyet şeklinde olduğunu göstermektedir.

Bu doğrultuda, her iki işletme müştereken kontrol edilen faaliyet kapsamında sahip oldukları ya da edindikleri varlıkları, katlandıkları gider ile yükümlülükleri ve kazandıkları hasılat ile gelirleri, bu Bölümün 11.6-11.9 paragraflarına uygun olarak münferit ve konsolide finansal tablolarına yansıtacaklardır.

Örnek 11.6:

A ile B İşletmeleri uçak üretmek ve pazarlamak amacıyla faaliyetlerini, kaynaklarını ve uzmanlıklarını bir araya getirerek sözleşmeye bağlı bir düzenleme yapmışlardır. A ile B İşletmeleri, üretim sürecinin farklı aşamalarını kendileri gerçekleştirecek, bu faaliyetten kaynaklanan maliyetlere kendileri katlanacak ve uçak satışından elde edilen hasıllata, sözleşmeye bağlı düzenleme uyarınca belirlenen pay tutarında hak kazanacaklardır.

Örnek 11.5'te belirtildiği üzere, A ile B İşletmeleri, sözleşmeye bağlı düzenleme çerçevesinde uçak üretim-pazarlama faaliyetini birlikte yürütmeye karar vererek bir müştereken kontrol edilen faaliyet şeklinde bir müşterek girişim oluşturmuşlardır.

Bu doğrultuda, bu müşterek girişim kapsamında yapılması gereken muhasebe işlemleri bu Bölümün 11.6-11.9 paragraflarına uygun olarak gerçekleştirilecektir.

Paragraf 11.6- Müşterek Girişimcinin Finansal Tablolarına Yansıtılması

Müşterek girişimci, müştereken kontrol edilen faaliyetlerdeki katılım payları ile ilişkili olarak aşağıdakileri **finansal tablolarına** yansıtır:

- Kontrol ettiği varlıklar ile üstlendiği yükümlülükleri ve
- Katlandığı giderler ile müşterek girişimin mal ve hizmet satışından kazandığı **gelirlerdeki** payını

Paragraf 11.7

Müşterek girişimci, müştereken kontrol edilen faaliyetlerdeki katılım payıyla ilgili varlıkları, yükümlülükleri, gelirleri ve giderleri bunlara uygulanan bölümler çerçevesinde kayda alır ve ölçer.

Açıklama:

Müştereken kontrol edilen faaliyetlerin, müşterek girişimcinin finansal tablolarına nasıl yansıtılacağına ilişkin rehberlik yukarıda verilen paragraflarda sağlanmaktadır.

Belirtildiği üzere, müştereken kontrol edilen faaliyetler, müşterek girişimcilerin işletme gibi ayrı bir hukuki ve finansal yapı oluşturmadan kurdukları müşterek girişim türlerinden biridir. Bu doğrultuda, müşterek girişimciler müşterek girişime konu olan iktisadî faaliyeti kendi faaliyetlerinin bir parçası olarak yürütmektedir. Dolayısıyla, her müşterek girişimci kendi varlıklarını kullanmakta ve giderlere ve yükümlülüklerine kendisi katlanmakta ve sözleşmeye bağlı düzenleme çerçevesinde gelirdeki payını tespit edebilmektedir. Ayrıca, ayrı bir işletme kurulmadığından, müşterek girişimci müştereken kontrol edilen faaliyetin bireysel olarak varlık, yükümlülük, gelir ve giderleri üzerinde hak sahibi olmakta ya da yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu sebeple, müşterek girişimci BOBİ FRS'ye uygun olarak hazırladığı münferit ya da konsolide finansal

tablolarında, bu unsurları ilgili BOBİ FRS bölümlerinin muhasebe ilkelerini uygulayarak aynı türden diğer varlık, yükümlülük, gelir ve giderleriyle birlikte finansal tablolarına yansıtacaktır.

Müşterek girişimcinin hazırladığı finansal tabloların münferit ya da konsolide olması durumu da müştereken kontrol edilen faaliyetin varlık, yükümlülük, gelir ve giderlerinin finansal tablolara yansıtılması üzerinde bir değişiklik yaratmayacaktır.

Örnek 11.7:

A ile B İşletmeleri, iki şehir arasındaki bir yol yapımı projesi için birlikte kamu ihalesine girmişlerdir. İhale sonucuna göre söz konusu yol yapım projesi A ile B İşletmeleri tarafından birlikte yürütülecektir. Bu faaliyet üzerinde işletmelerin müşterek kontrolü bulunduğundan bu girişim müştereken kontrol edilen faaliyet olarak sınıflandırılmıştır.

Bu kapsamda yapılan sözleşmeye bağlı düzenlemeye göre, A ile B İşletmeleri, söz konusu yol yapım projesini ₺18 milyon karşılığında inşa etmek için kamu idaresiyle sözleşme yapmıştır.

20X1 yılında, A ile B İşletmeleri arasındaki sözleşmeye bağlı düzenleme uyarınca, A ile B İşletmeleri, inşaat faaliyetini yürütürken kendi araç ve gereçleri ile çalışanlarını kullanmıştır. Diğer taraftan, A ile B İşletmeleri, söz konusu proje kapsamında, 20X1 yılında aşağıdaki işlemleri gerçekleştirmiştir:

- A İşletmesi yolun akarsu üzerinden geçmesi için gerekli olan üç köprüyü ₺7 milyon tutarında bir maliyete katlanarak inşa etmiştir.
- B İşletmesi, yolun diğer unsurlarını ₺8 milyon tutarında maliyete katlanarak tamamlanmıştır.
- A ile B İşletmeleri, yol yapım projesinin bedeli olan ₺18 milyon tutarını eşit şekilde paylaşmışlardır.

A ile B İşletmeleri, müştereken kontrol edilen faaliyet şeklinde oluşturdukları bu müşterek girişimde, bu müşterek girişime konu olan yol yapım projesini gerçekleştirmek için kullandıkları varlıkların kontrolünü elinde bulundurmakta ve proje kapsamında ortaya çıkan gider ve yükümlülükleri kendileri katlanmaktadır.

Bu doğrultuda, A ile B İşletmeleri, bu proje için tahsis ettikleri varlıklarını, bu proje kapsamında katlandıkları giderleri ve üstlendikleri yükümlülükleri kendi finansal tablolarına yansıtacaklardır. Ayrıca, A ile B İşletmeleri, müştereken kontrol edilen faaliyet kapsamında kamu idaresine sağladıkları inşaat hizmetleriyle ilgili elde ettiği hasılatı da kendine düşen pay ölçüsünde finansal tablolarına alacaktır.

Yukarıda yapılan açıklamalar çerçevesinde, A ile B İşletmelerinin yol yapım projesi kapsamında elde ettiği gelir ile katlandığı giderlerine ilişkin yapacakları yevmiye kayıtlarına aşağıda yer verilmektedir:

A İşletmesi – 20X1 yılına ait raporlama dönemi**A İşletmesinin inşa ettiği üç köprüyle ilgili katlandığı maliyetlere ilişkin yapacağı yevmiye kaydı**

	BORÇ	ALACAK
Hizmet Üretim Maliyeti	₺7.000.000	
Kasa		₺7.000.000

A İşletmesinin müşterek girişimden kaynaklanan hasıllattaki payına ilişkin yapacağı yevmiye kaydı

	BORÇ	ALACAK
Kasa	₺9.000.000	
Yurtiçi Satışlar		₺9.000.000
Toplam hasılat= ₺18.000.000 A İşletmesinin payı %50		

B İşletmesi – 20X1 yılına ait raporlama dönemi**B İşletmesinin yolun diğer unsurlarıyla ilgili katlandığı maliyetlere ilişkin yapacağı yevmiye kaydı**

	BORÇ	ALACAK
Hizmet Üretim Maliyeti	₺8.000.000	
Kasa		₺8.000.000

B İşletmesinin müşterek girişimden kaynaklanan hasıllattaki payına ilişkin yapacağı yevmiye kaydı

	BORÇ	ALACAK
Kasa	₺9.000.000	
Yurtiçi Satışlar		₺9.000.000
Toplam hasılat= ₺18.000.000 B İşletmesinin payı %50		

Paragraf 11.8 - Müşterek Girişimci ile Müştereken Kontrol Edilen Faaliyet Arasındaki İşlemler

Bir işletme müşterek girişimcisi olduğu bir müştereken kontrol edilen faaliyetle varlıkların satışı veya varlıkların verilmesi gibi bir işlem yaptığında, bu işlemi müştereken kontrol edilen faaliyetin diğer tarafları ile gerçekleştirmiş olur. Buna bağlı olarak bu tür işlemlerden doğan kazanç ve kayıpları yalnızca diğer tarafların müştereken kontrol edilen faaliyetteki payları ölçüsünde kayda alır. Bu tür işlemlerin müştereken kontrol edilen faaliyete satılan veya verilen varlıklarda **değer düşüklüğüne** ilişkin bir kanıt sağlaması durumunda değer düşüklüğü zararlarının tamamı müşterek girişimci tarafından kayda alınır.

Paragraf 11.9

Bir işletme müşterek girişimcisi olduğu bir müştereken kontrol edilen faaliyetten varlık satın aldığı anda, bu varlıkları üçüncü bir tarafa satıncaya kadar kazanç ve kayıplara ilişkin payını kayda almaz. Bu tür işlemlerin satın alınan varlıklarda değer düşüklüğüne ilişkin bir kanıt sağlaması durumunda, müşterek girişimci söz konusu zararlara ilişkin payını kayda alır.

Açıklama:

Müşterek girişimci ile müştereken kontrol edilen faaliyet arasındaki işlemlerde sadece müşterek girişimdeki diğer tarafların payına düşen kısım kadar kazanç ya da kayıp finansal tablolara yansıtılmaktadır. Yani, ortaya çıkan kazanç ya da kayıptan kendine düşen pay finansal tablolara alınmamaktadır. Bu bakımdan, bu işlemlerin eliminasyonu iştiraklerle yapılan işlemlerin eliminasyonu ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bu itibarla, bu paragraflarla ilgili olarak ilave bir açıklama yapılmamış ve örnekler oluşturulmamıştır. Bu işlemlere ilişkin ilâve rehberlik için “İştiraklerdeki Yatırımlar” bölümü için hazırlanan eğitim materyalinde yer verilen 10.21 No.lu paragrafın (e) bendi için yapılan açıklama ile Örnek 10.31 ile Örnek 10.32’den faydalanılabilir.

3.3. Müştereken Kontrol Edilen Varlıklar

Paragraf 11.10- Müştereken Kontrol Edilen Varlıkların Özellikleri

Bu tür müşterek girişimlerde girişimciler, müşterek girişime verilmiş veya müşterek girişimin amaçları için edinilmiş ve tahsis edilmiş olan varlık ya da varlıkların, müşterek kontrolüne sahiptirler. Böyle bir durumda müşterek girişimciler söz konusu varlıkların çoğunlukla ortak mülkiyetine de sahiptirler. Bu tür müşterek girişimlerde de müştereken kontrol edilen faaliyetlerde olduğu gibi bir şirket, ortaklık, başka bir tür işletme ya da ayrı bir finansal yapı kurulmamaktadır. Her bir müşterek girişimci, yapılan anlaşma çerçevesinde varlıklardan elde edilen hasılat üzerindeki paylarını alır ve yapılan giderlerden paylarına düşen kısma katlanır.

Açıklama:

Bu bölümde ele alınan diğer bir müşterek girişim çeşidi de “Müştereken Kontrol Edilen Varlıklar”dır. Bu müşterek girişim türünde de, müştereken kontrol edilen faaliyetlerde olduğu gibi bir şirket, ortaklık, başka bir işletme veya ortak girişimcilerden ayrı bir yapı kurulmamaktadır. Müştereken kontrol edilen varlıklarda, müşterek girişimciler, müşterek girişimin amaçları için müşterek girişime verilmiş veya bunun için edinilmiş ve tahsis edilmiş olan varlık veya varlıkların müşterek kontrolüne sahiptir. Aynı zamanda böyle bir durumda ortak girişimcilerin söz konusu varlıkların ortak mülkiyetine sahip olmaları da muhtemeldir.

Müştereken kontrol edilen varlıklarda da, müştereken kontrol edilen faaliyetlerde olduğu gibi müşterek girişimcilerin her biri, sözleşmeye bağlı düzenleme çerçevesinde

müşterek girişimin faaliyetlerinden doğan hasıllardan pay almakta ve üstlenilen giderlerden paylarına düşen kısma katlanmaktadır.

Petrol, gaz ve madencilik endüstrilerindeki birçok faaliyet, müştereken kontrol edilen varlıkları içerir. Örneğin, çok sayıda petrol üretim şirketi bir petrol boru hattını müştereken kontrol edebilir ve işletebilir.

Müştereken kontrol edilen varlığa bir başka örnek, iki işletmenin müştereken bir mülkü kontrol etmesi, her birinin elde edilen kiralardan pay alması ve giderlerden de payına düşene katlanmasıdır.

İki nakliye firması tarafından alınmış bir nakliye gemisi de müştereken kontrol edilen varlığa örnek verilebilir. Firmalar nakliye gemisi aracılığı ile taşıma faaliyetlerini yerine getirerek kendilerine fayda sağlarken, geminin bakım onarım ve işletim giderlerini, daha önceden iş ortaklığı sözleşmesinde anlaştıkları oranda paylarına düşen kısmı üstelenebilir.

Örnek 11.8:

A ile B İşletmeleri birbirinden bağımsız petrol şirketleridir. Söz konusu işletmeler, bir petrol boru hattını birlikte yönetmek ve işletmek amacıyla sözleşmeye bağlı bir düzenleme yapmışlardır. Sözleşmeye bağlı düzenlemeye göre A ve B işletmeleri petrol boru hattı üzerinde müşterek kontrole sahiptir. Her bir müşterek girişimci, boru hattının işletilmesinden kaynaklanan giderleri, sözleşmeye bağlı düzenlemede belirlenmiş oran üzerinden üstlenmesi karşılığında kendi ürünlerini taşımak için boru hattını kullanacaklardır.

Bu örnekte, sözleşmeye bağlı düzenleme çerçevesinde A ile B İşletmelerinin müşterek kontrole sahip olması, boru hattının işletilmesi için ayrı bir işletme kurulmamış olmaması ve üzerinde müşterek kontrole sahip olunan unsurun bir faaliyet değil varlık olması nedeniyle, işletmeler bu müşterek girişimi müştereken kontrol edilen varlık olarak sınıflandırmıştır.

Bu doğrultuda, A ile B İşletmeleri, müştereken kontrol ettikleri boru hattı üzerindeki paylarını bu bölümün 11.10-11.13 paragraflarına uygun olarak kendi münferit ve konsolide finansal tablolarına yansıtacaktır.

Örnek 11.9:

A İşletmesinin faaliyette bulunduğu X şehrindeki belediye, bu şehirdeki sanayi bölgesi ile liman arasındaki ulaşımı kolaylaştırmak amacıyla, A İşletmesiyle bir işbirliğine giderek, bu işletmeyle ücretli otoyol inşası ve işletilmesi için sözleşmeye bağlı düzenleme yapmıştır. Söz konusu otoyolun inşası tamamlanmış ve belediye ile A İşletmesi otoyolun işletilmesini halihazırda birlikte yürütmektedir.

Bahsi geçen düzenlemeyle ayrıca, X şehrinin belediyesi ile A İşletmesi, ücretli otoyoldan elde edilen gelir ile bu yolun işletilmesi sırasında ortaya çıkan başta bakım olmak üzere tüm giderlerin paylaşılması konusunda da mutabakata varmışlardır.

A İşletmesi ile X şehri belediyesi, kendilerinden ayrı bir işletme kurmadan, otoyolu işletmeyi tercih etmişlerdir. Aynı zamanda, otoyolun işletilmesiyle ilgili örneğin, otoyol ücretinin belirlenmesi, bakımların yerine getirilme şekli ve zamanı gibi kararlarda sözleşmeye bağlı düzenlemeye göre birlikte karar alma konusunda uzlaşmışlardır.

A İşletmesinin otoyol üzerinde müşterek kontrolünün var olduğu ve bu kontrolün tek bir varlık üzerinde bulunduğu dikkate alındığında müşterek girişim müştereken kontrol edilen varlık olarak finansal tablolara yansıtılacaktır.

Bu doğrultuda, A İşletmesi, ücretli otoyoldaki payını sözleşmeye bağlı düzenleme kapsamında bu bölümün 11.10-11.13 paragraflarına uygun olarak kendi münferit ve konsolide finansal tablolarına yansıtacaktır.

Paragraf 11.11- Müşterek Girişimcinin Finansal Tablolarına Yansıtılması

Müşterek girişimci, müştereken kontrol edilen varlıktaki katılım payıyla ilişkili olarak aşağıdakileri finansal tablolarına yansıtır:

- a) Müştereken kontrol edilen varlıklardaki payı (varlık sınıfları itibarıyla),
- b) Üstlendiği yükümlülükleri,
- c) Müşterek girişime ilişkin olarak diğer girişimcilerle birlikte üstlendiği yükümlülüklerdeki payı,
- ç) Müşterek girişimin ürettiği çıktıdaki payının kullanımından veya satışından elde edilen gelirler ile birlikte müşterek girişim tarafından katlanılan giderlerdeki payı,
- d) Müşterek girişimdeki payı ile ilişkili olarak katlandığı giderleri.

Paragraf 11.12

Müşterek girişimci, müştereken kontrol edilen varlıklardaki katılım payıyla ilgili varlıkları, yükümlülükleri, gelirleri ve giderleri bunlara uygulanan bölümler çerçevesinde kayda alır ve ölçer.

Açıklama:

Müşterek girişimcinin, müştereken kontrol edilen varlıktaki payı ile bu varlık kapsamında katlandığı gider ve yükümlülükleri münferit ve konsolide finansal tablolarına nasıl yansıtacağına ilişkin rehberlik yukarıda belirtilen paragraflarda sağlanmaktadır.

Müşterek girişimcinin, müştereken kontrol edilen varlıkları finansal tablolarına yansıtmasıyla ilgili vurgulanması gereken husus, söz konusu varlıklardaki payını, varlığın niteliği çerçevesinde finansal tablolara yansıtacağıdır.

Bu doğrultuda, müşterek girişimciler müştereken kontrol edilen varlıklardaki paylarını bir yatırım olarak değil, varlığın niteliğine göre finansal tablolarına yansıtacaktır. Bu tür bir müşterek girişimin amacına tahsis edilmiş olan varlıklar, özünde doğrudan müşterek girişimcilere fayda sağlamak için kullanılmaktadır ve her müşterek girişimci, müştereken kontrol edilen varlıktaki payları vasıtasıyla gelecekte elde edilecek ekonomik faydalarda payları oranınca kontrole sahiptir. Dolayısıyla müşterek girişimciler genellikle ilgili varlık üzerinden doğrudan hak sahibi olmakta ve bu varlıklardan kendine düşen payı doğrudan kontrol etmektedir. Bu itibarla, müşterek girişimcinin varlık üzerindeki payı “Kavramsal Çerçeve ve Finansal Tablolar” bölümünde yer alan varlık tanımını karşılamaktadır. Buna göre, müşterek girişimciler, doğrudan kendi kontrollerinde olan diğer varlıklarda olduğu gibi bu varlıklardaki paylarını da finansal tablolarına aynı şekilde yansıtacaktır.

Müşterek girişimciler, müştereken kontrol edilen varlıkları kendi finansal tablolarında bu varlıkların niteliğine göre ilgi varlık kaleminde sınıflandıracaktır. Örneğin, bir müşterek girişimci müştereken kontrol edilen bir boru hattındaki payını maddi duran varlık olarak finansal tablolarında gösterecektir.

Benzer anlayışla, müşterek girişimci varlıklardaki payını finanse ederken katlandığı yükümlülüklerini finansal tablolarına yükümlülük olarak yansıtacaktır. Örneğin, iki işletmenin müştereken kontrol edilen bir varlık niteliğine haiz bir biçerdöveri satın alması durumunda, ortak girişimci maliyetin kendisine düşen kısmını karşılamak için kredi kullanmışsa bu krediyi finansal tablolarına yansıtacaktır.

Aynı zamanda müşterek girişimcinin diğer müşterek girişimcilerle birlikte üstlendikleri yükümlülükleri de bulunabilir. Bu durumda, müşterek girişimci bu yükümlülüklerden kendine düşen payı finansal tablolarında gösterecektir. Örneğin müştereken kontrol edilen bir biçerdöverin alımında diğer müşterek girişimcilerle birlikte kredi kullanılmışsa müşterek girişimcilerden her biri krediye ilişkin payını kendi finansal tablolarında Finansal Yükümlülükler kaleminde izleyecektir.

Bununla birlikte, müştereken kontrol edilen varlığın kullanımından ortaya çıkan üründeki payın kullanımı veya satışından elde edilen gelirlerdeki payı müşterek girişimci tarafından ilgili gelir kaleminde kâr veya zarar tablosunda gösterilecektir. Aynı şekilde, müştereken kontrol edilen varlıkla ilgili olarak diğer taraflarla birlikte katlanılmış giderlerdeki payını her bir müşterek girişimci ilgili gider kaleminde kâr veya zarar tablosunda gösterecektir.

Son olarak müşterek girişimci varlıktaki payıyla ilgili olarak doğrudan kendi katlandığı giderleri de yine ilgili gider kalemini kullanarak finansal tablolarında izleyecektir. Örneğin payına ilişkin olarak ödemesi gereken tutarın finansmanında katlanmış olduğu faiz giderini faiz gideri olarak finansal tablolarında muhasebeleştirecektir.

Görüldüğü gibi her bir müşterek girişimci müştereken kontrol edilen varlığa ilişkin payını, yükümlülüğünü, gelir ve giderlerini diğer işlem ve olaylar sonucunda meydana gelen varlık, borç, gelir ve giderler gibi kendi finansal tablolarına yansıtması olacaktır.

Müşterek girişimcinin münferit ya da konsolide finansal tablolar hazırlıyor olması, söz konusu varlıkların finansal tablolarda sunumu açısından bir farklılık oluşturmayacaktır.

Örnek 11.10:

1 Ocak 20X1 tarihinde A, B, C, D ve E İşletmelerinden oluşan müşterek girişimciler, ₺20 milyon tutarındaki bir jet uçağını nakit karşılığında müştereken satın almışlardır. Müşterek girişimciler, söz konusu uçakta eşit paya sahiptir. İşletmeler, sözleşmeye bağlı düzenlemeyle her bir işletmenin uçağı nasıl kullanacağını belirlemiş ve uçağın kullanım şekliyle ilgili kararları, her işletmenin oybirliğine tabi tutarak, işletmelerin uçak üzerinde müşterek kontrole sahip olmasını sağlamışlardır.

Müşterek girişimciler yaptıkları sözleşmeye bağlı düzenlemede, uçağın her bir müşterek girişimci tarafından yılda 70 gün kullanılması hususunda anlaşmışlardır. Müşterek girişimciler, kendilerine ayrılan dönemde uçağı bilfiil kullanabileceği gibi üçüncü taraflara kiralarak gelir elde etme hakkına da sahiptir. Sözleşmeye bağlı düzenleme kapsamında, yılın kalan günlerinde uçağın bakıma alınmasına karar verilmiş olup uçağın bakımı ve kullanımıyla ilgili kararlar, müşterek girişimcilerin oybirliğiyle onayını gerektirmektedir.

Sözleşmeye bağlı düzenlemenin süresinin belirlenmesinde, uçağın faydalı ömrü esas alınmıştır. Uçağın faydalı ömrü 20 yıl olarak tahmin edilmektedir. Uçağın kalıntı değeri sıfırdır.

20X1 yılına ait raporlama dönemi itibarıyla, uçağın hangar kirası ile havacılık lisans ücretini içeren bakım ücretleri ₺120.000 tutarındadır. Söz konusu giderler, müşterek girişimcilerin her biri tarafından nakit karşılığında ödenmiştir. Diğer taraftan, her müşterek girişimci, uçağı kullanırken de çeşitli giderlere katlanmıştır. A İşletmesi, uçağı kullandığı sürede; pilot ücretleri, uçak yakıtı ve iniş maliyetleri için ₺45.000 tutarında maliyete katlanmıştır.

Diğer taraftan, A İşletmesi, uçağın kullanım sırası kendisindeyken, uçağı 3 gün süreyle bir başka işletmeye kiralarak ₺25.000 nakit karşılığında, kira geliri elde etmiştir.

A İşletmesi, uçağın kullanımının kendisine tahsis edildiği sürede uçağı yönetim biriminin hizmetinde kullanmaktadır.

Bu doğrultuda, diğer müşterek girişimcilerle birlikte A İşletmesinin müştereken kontrole sahip olduğu uçakla ilgili olarak yapması gereken muhasebe işlemleri aşağıda yer almaktadır:

- A İşletmesi, uçağın edinim maliyetindeki ₺4.000.000 (₺20.000.000÷5) tutarındaki payını maddi duran varlık olarak yansıtacaktır.

- A İşletmesi, diğer müşterek girişimcilerle birlikte uçağın bakım giderlerindeki ₺24.000 ($\text{₺}120.000 \div 5$) tutarındaki payını kâr veya zarara yansıtacaktır.
- A İşletmesi, uçağın kullanım sırası kendisindeyken, ₺45.000 tutarındaki katlandığı pilot ücretleri ve diğer giderleri kâr veya zarara yansıtacaktır.
- A İşletmesi, uçaktaki payının itfa edilmesine ilişkin ₺200.000 ($\text{₺}20.000.000 \div 20 \div 5$) tutarındaki amortisman giderindeki payını kâr veya zarara yansıtacaktır.
- A İşletmesi, uçağın kullanımı sırasında, uçağı 3 gün başka bir işletmeye kiralaması sonucunda elde ettiği ₺25.000 tutarındaki geliri, kâr veya zarara yansıtacaktır.

Yukarıda yer verilen açıklamalar çerçevesinde, A İşletmesinin müştereken kontrol ettiği uçakla ilgili yapması gereken kayıtlara aşağıda yer verilmektedir:

A İşletmesinin uçaktaki payın edinimine ilişkin yapacağı yevmiye kaydı:

Taşıtlar		4.000.000 TL	
	Kasa		4.000.000 TL

A İşletmesinin uçağın bakım giderlerindeki payına ilişkin yapacağı yevmiye kaydı:

Genel Yönetim Giderleri		24.000 TL	
	Kasa		24.000 TL

A İşletmesinin uçağın kullanımı sırasında katlandığı giderlere ilişkin yapacağı yevmiye kaydı:

Genel Yönetim Giderleri		45.000 TL	
	Kasa		45.000 TL

A İşletmesinin uçaktaki payının itfa edilmesine ilişkin yapacağı yevmiye kaydı:

Genel Yönetim Giderleri		200.000 TL	
	Birikmiş Amortismanlar		200.000 TL

A İşletmesinin uçağı kiralaması sonucunda elde ettiği gelire ilişkin yapacağı yevmiye kaydı:

Kasa		25.000 TL	
	Diğer Faaliyetlerden Çeşitli Gelir ve Kazançlar		25.000 TL

Paragraf 11.13 - Müşterek Kontrol Edilen Varlık ile İlgili İşlemlerin Müşterek Girişimci Üzerindeki Etkisi

İşletme müşterek girişimcisi olduğu bir müştereken kontrol edilen varlık ile varlıkların satışı veya varlıkların verilmesi ya da müştereken kontrol edilen varlıktan varlık satın alınması şeklinde gerçekleşen işlemlerin etkisini 11.8 ve 11.9 paragrafları uyarınca elimine eder.

Açıklama:

Müşterek girişimci ile müşterek girişim arasında gerçekleşen işlemlerde sadece müşterek girişimin diğer taraflarının payına düşen kısım kadar kazanç ya da kayıp finansal tablolara yansıtılacaktır. Müşterek girişimci müşterek girişime transfer ettiği varlıkları, payı ölçüsünde kendi varlıkları arasında izlemeye devam edeceğinden bu pay ölçüsünde bir kazanç ya da kaybı finansal tablolarına yansıtmayacaktır. Benzer şekilde müşterek girişimlerden alınan varlıklarda, bu varlıkların değeri müşterek girişimciye düşen kazanç ya da kaybı yansıtmayacaktır. Diğer taraftan, bu tür işlemlerin satın alınan varlıklarda değer düşüklüğüne ilişkin bir kanıt oluşturması durumunda, müşterek girişimci söz konusu zararlara ilişkin payını kayda alacaktır. Bu açıklardan, bu işlemlerin eliminasyonu iştiraklerle yapılan işlemlerin eliminasyonu ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bu itibarla, bu paragraflarla ilgili olarak ilave bir açıklama yapılmamış ve örnekler oluşturulmamıştır. Bu işlemlere ilişkin ilâve rehberlik için “*İştiraklerdeki Yatırımlar*” bölümü için hazırlanan eğitim materyalinde yer verilen 10.21 No.lu paragrafın (e) bendi için yapılan açıklama ile Örnek 10.31 ile Örnek 10.32’den faydalanılabilir.

3.4. Müştereken Kontrol Edilen İşletmeler

Paragraf 11.14 - Müştereken Kontrol Edilen İşletmelerin Özellikleri

Müştereken kontrol edilen işletme, her bir müşterek girişimcinin pay sahibi olduğu bir işletmenin kurulmasını gerektiren bir müşterek girişimdir. Söz konusu işletme, müşterek girişimciler arasındaki sözleşmeye dayalı düzenlemenin işletmenin ekonomik faaliyeti üzerinde müşterek kontrol oluşturması dışında, diğer işletmelerle aynı şekilde faaliyet gösterir.

Açıklama:

Müştereken kontrol edilen işletmeler şeklinde oluşturulan müşterek girişimlerde, müşterek girişimcilerin pay sahibi olduğu bir şirket, ortaklık veya başka bir işletme kurulmaktadır. Müşterek girişim, müştereken kontrol edilen işletme olarak kurulduğunda, her müşterek girişimci, bu işletmeye, nakit veya diğer çeşit varlıklar transfer etmek suretiyle işletmenin sahiplik/ortaklık hakkı veren paylarına sahip olmaktadır. Oluşturulan işletme, diğer işletmelerle aynı şekilde faaliyet göstermekte ve müşterek girişimciler, sözleşmeye bağlı düzenleme çerçevesinde, bu işletmede müşterek kontrole sahip olmaktadır.

Müştereken kontrol edilen işletme, ayrı bir yapı olarak müşterek girişimin varlıklarını kontrol etmekte, giderlerini ve yükümlülüklerini üstlenmekte ve gelirlerine hak kazanmaktadır. Müştereken kontrol edilen bir işletme kendi adına sözleşmeler yapmakta ve müşterek girişimin faaliyetleri için finansman sağlamaktadır. Her müşterek girişimci ise müştereken kontrol edilen işletmenin kârından pay alma hakkına sahip olmaktadır. Hukuki bakımdan bağımsız olsalar da, müştereken kontrol edilen işletmelerin finansal durumu ve faaliyetleri üzerinde, bütün müşterek girişimcilerin etkisi ve birlikte kontrolü bulunmaktadır. Bu durum müştereken kontrol edilen işletmeleri diğer işletmelerden ayıran en temel farkı oluşturmaktadır. Bu tür müşterek girişimlerde müşterek girişimciler genel olarak işletmenin bireysel olarak her bir varlığı üzerinde hak sahibi olmamakta ve girişimcilerin bireysel olarak müşterek girişimin her bir borcu üzerinde yükümlülüğü bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, oluşturulan işletmenin net varlıkları üzerinde hak sahipliği kazanmaktadır. Bundan dolayı, bu tür müşterek girişimler müşterek girişimcilerin başka işletmelerdeki yatırımlarıyla aynı şekilde finansal tablolara yansıtılmaktadır.

3.4.1. Müştereken Kontrol Edilen İşletmelerin Ölçümü

Paragraf 11.15

Müştereken kontrol edilen işletmeler, iştiraklerdeki yatırımlarla aynı şekilde ölçülür. Bu çerçevede müştereken kontrol edilen işletmelerin ölçümünde “*İştiraklerdeki Yatırımlar*” bölümünün 10.7 - 10.21 paragraflarında yer alan ilgili hükümler kıyasen uygulanır. Söz konusu paragrafların uygulanmasında “iştirak” ifadesi “müştereken kontrol edilen işletme” olarak, “önemli etki” ifadesi de “müşterek kontrol” olarak dikkate alınır. Bununla birlikte, iştirak yatırımlarının müştereken kontrol edilen işletme haline gelmesi durumunda ilk kayda alma sırasında esas alınacak ölçüm hükümleri 11.15A paragrafında, müştereken kontrol edilen işletmelerin iştirak yatırımları haline gelmesi durumunda esas alınacak sonraki ölçüm hükümleri ise 11.16-11.16B paragraflarında özel olarak belirtilmiştir.

Açıklama:

Müştereken kontrol edilen işletmelerin gerek münferit finansal tablolarda gerekse konsolide finansal tablolardaki ölçümü iştiraklerdeki yatırımlarla aynı şekilde yapılmaktadır. Buna göre, müştereken kontrol edilen işletmeler ilk kayda almada maliyet bedeli üzerinden ölçülmektedir. Sonraki ölçümleri ise münferit finansal tablolarda maliyet ya da özkaynak yöntemlerinden biri kullanılarak yapılmaktadır. Diğer taraftan, konsolide finansal tablolardaki ölçümde ise sadece özkaynak yönteminin kullanılmasına izin verilmektedir. Bu işletmelerdeki yatırımların ölçümü iştiraklerin ölçümüyle aynı özellikleri gösterdiğinden bu bölümde müştereken kontrol edilen işletmelerin ölçümüne ilişkin hükümlere yer verilmemiş, doğrudan “*İştiraklerdeki Yatırımlar*” bölümüne atıfta bulunulmuştur. Diğer taraftan, müştereken kontrol edilen işletmenin sonradan iştirak niteliğine dönüşmesi ya da iştirakin müştereken kontrol edilen işletme haline dönüşmesi durumunda yapılacak muhasebeleştirme işlemleri bu bölümde özel olarak anlatılmıştır.

Bu doğrultuda, bu bölümde özel olarak düzenlenen durumlar dışında, müştereken kontrol edilen işletmelerdeki payların ilk kayda alınması, münferit ve konsolide finansal tablolar bakımından sonraki ölçümü ve sunumu için sağlanan rehberlik için “İştiraklerdeki Yatırımlar” bölümüne ilişkin hazırlanan modüldeki 10.7-10.21 paragraflarının açıklamaları ile bu paragraflarla ilgili yer verilen Soru ve Örneklerden faydalanılabilir.

Müştereken Kontrol Edilen İşletmenin İştirak Yatırımı Haline Gelmesi

Paragraf 11.15A - İştirak Yatırımının Müştereken Kontrol Edilen İşletme Haline Gelmesi

Daha önceden “İştiraklerdeki Yatırımlar” bölümüne göre iştirak olarak izlenen yatırımların müştereken kontrol edilen işletme haline gelmesi durumunda, müştereken kontrol edilen işletmenin ilk kayda alma sırasındaki maliyeti, iştirak yatırımlarının ve müştereken kontrol edilen işletmelerin ölçümünde kullanılan yöntemle ilgili olarak “İştiraklerdeki Yatırımlar” bölümünün, 10.18, 10.18A-10.18B, 10.21 (h)(iia)-(iib) ya da 10.21(h)(iva) paragraflarında yer alan hükümler dikkate alınarak belirlenir. Örneğin, iştirak yatırımlarının maliyet yöntemi, müştereken kontrol edilen işletmelerin özkaynak yöntemi kullanılarak ölçülmesi durumunda bir iştirak yatırımı müştereken kontrol edilen işletme haline geldiğinde “İştiraklerdeki Yatırımlar” bölümünün 10.18A ve 10.18B paragrafları uyarınca güvenilir bir şekilde ölçülebiliyorsa işletmenin daha önceden elinde tuttuğu iştirak paylarının yatırımın nitelik değiştirdiği tarihteki gerçeğe uygun değeri tespit edilir. Bu durumda, tespit edilen gerçeğe uygun değer ile ilave özkaynak payları edinilmişse bu payların ediniminde katlanılan maliyetlerin toplamı müştereken kontrol edilen işletmenin ilk kayda alma sırasındaki maliyetini oluşturur.

Açıklama:

Müştereken kontrol edilen işletmeler finansal tablolarda ya maliyet yöntemi kullanılarak ya da özkaynak yöntemi uygulanarak ölçülmektedir. İştirakler de aynı şekilde finansal tablolarda maliyet ya da özkaynak yönteminde biri kullanılarak ölçülmektedir. İştirakler ve müştereken kontrol edilen işletmelerin konsolide finansal tablolardaki ölçümünde mutlak surette özkaynak yönteminin kullanılması zorunlu kılınmışken diğer yandan iştiraklerin ve müştereken kontrol edilen işletmelerin münferit finansal tablolarındaki ölçümünde özkaynak yönteminin yanı sıra maliyet yöntemi de kullanılabilir. Ayrıca, münferit finansal tablolarda her iki yatırım türünün aynı yöntem kullanılarak ölçülmesi zorunluluğu bulunmamakta olup yatırım türüne göre farklı yöntemlerin seçilmesi mümkündür. Diğer bir ifadeyle, münferit finansal tablolarda örneğin müştereken kontrol edilen işletmeler için maliyet (özkaynak) yönteminin seçimi, iştirakler için özkaynak (maliyet) yönteminin seçimi yapılabilmektedir.

Dolayısıyla bir iştirak yatırımının müştereken kontrol edilen işletme haline gelmesi durumunda iştiraklerin ve müştereken kontrol edilen işletmelerin hangi yöntem kullanılarak ölçüldüğüne göre aşağıdaki dört farklı durum ortaya çıkmaktadır.

1. Maliyet yöntemiyle ölçülen bir iştirak yatırımının müştereken kontrol edilen işletme haline gelmesi ve müştereken kontrol edilen işletmelerin maliyet yöntemiyle ölçülmesi durumu. Bu durumda *İştiraklerdeki Yatırımlar* bölümü 10.18 paragrafı uygulanacaktır. Bu durum sadece münferit finansal tablolar için söz konusu olacaktır.
2. Maliyet yöntemiyle ölçülen bir iştirak yatırımının müştereken kontrol edilen işletme haline gelmesi ve müştereken kontrol edilen işletmelerin özkaynak yöntemiyle ölçülmesi durumu. Bu durumda *İştiraklerdeki Yatırımlar* bölümü 10.18A-10.18B paragrafları uygulanacaktır. Bu durum sadece münferit finansal tablolar için söz konusu olacaktır.
3. Özkaynak yöntemiyle ölçülen bir iştirak yatırımının müştereken kontrol edilen işletme yatırımı haline gelmesi ve müştereken kontrol edilen işletmelerin maliyet yöntemiyle ölçülmesi durumu. Bu durumda *İştiraklerdeki Yatırımlar* bölümü 10.21 (h)(iia)-(iib) paragrafı uygulanacaktır. Bu durum sadece münferit finansal tablolar için söz konusu olacaktır.
4. Özkaynak yöntemiyle ölçülen bir iştirak yatırımının müştereken kontrol edilen işletme haline gelmesi ve müştereken kontrol edilen işletmelerin özkaynak yöntemiyle ölçülmesi durumu. Bu durumda *İştiraklerdeki Yatırımlar* bölümü 10.21 (h)(iva) paragrafı uygulanacaktır. Bu durum hem münferit finansal tablolar için hem konsolide finansal tablolar için söz konusu olabilmektedir.

İştirak yatırımının müştereken kontrol edilen işletme haline gelmesi ve bu yatırımların farklı yöntemler kullanılarak ölçülmesi durumunda (yukarıdaki 2. ve 3. durumlarda olduğu gibi) işletmenin daha önceden elinde tuttuğu iştirak paylarının yatırımın müştereken kontrol edilen işletme haline geldiği tarihteki gerçeğe uygun değerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bunun bir istisnasını gerçeğe uygun değer güvenilir bir şekilde ölçülememesi durumu oluşturmaktadır. 10.18B ve 10.21(h)(iib) paragraflarında belirtildiği üzere, iştirak yatırımının müştereken kontrol edilen işletme niteliği kazanması bir bedel karşılığı ilave özkaynak payı edinimi sonucu gerçekleştiğinde söz konusu gerçeğe uygun değer güvenilir bir şekilde ölçüldüğü kabul edilmekte ve böyle bir durumda ilave özkaynak payları için birim başına ödenen bedel üzerinden gerçeğe uygun değer tespit edilmesine imkân verilmektedir.

2. ve 3. durumlarda işletmenin daha önceden elinde tuttuğu iştirak paylarının yatırımın müştereken kontrol edilen işletme haline geldiği tarihteki gerçeğe uygun değerinin tespit edilmesi durumunda tespit edilen gerçeğe uygun değer ile –varsa- ilave alınan paylar için katlanılan maliyetlerin toplamı müştereken kontrol edilen işletmenin ilk kayda alma sırasındaki maliyetini oluşturacaktır. Ayrıca söz konusu gerçeğe uygun değer ile daha önceden elde tutulan iştirak yatırımının defter değeri arasındaki fark da Diğer Faaliyetlerden Gelirler altında “Diğer Gelirler” kaleminde ya da Diğer Faaliyetlerden Giderler altında “Diğer Giderler” kaleminde sunulacaktır.

İştirak yatırımının müştereken kontrol edilen işletme haline gelmesi ve bu yatırımların aynı yöntemler kullanılarak ölçülmesi durumunda (yukarıdaki 1. ve 4. durumlarda

olduğu gibi) işletmenin daha önceden elinde tuttuğu iştirak paylarının yatırımın bağlı ortaklık haline geldiği tarihteki gerçeğe uygun değeri tespit edilmez, defter değeri üzerinden geçiş yapılır. Söz konusu defter değeri ile –varsa- ilave alınan paylar için katlanılan maliyetlerin toplamı müştereken kontrol edilen işletmenin ilk kayda alma sırasındaki maliyetini oluşturur. Bu durumlarda ayrıca herhangi bir kâr/zarar ortaya çıkmaz.

Örnek 11.11:

A işletmesi B işletmesinin özkaynaklarının %25'ini temsil eden 20.000 adet paya sahiptir. A işletmesi B işletmesi üzerinde önemli etkiye sahip olup, bu yatırımını “İştiraklerdeki Yatırımlar” bölümü uyarınca bu yatırımını münferit finansal tablolarında özkaynak yöntemi kullanarak ölçmektedir ve 31/1/2020 tarihinde yatırımın defter değeri 250.000 TL'dir.

A işletmesi 31/1/2020 tarihinde B işletmesinin 20.000 adet özkaynak payını daha satın almıştır. A İşletmesi 20.000 adet ilave pay için 300.000 TL maliyete katlanmıştır. İlave payların satın alınması sonucu B İşletmesi üzerinde müşterek kontrol sağlanmıştır. Bunun sonucunda B İşletmesindeki yatırım müştereken kontrol edilen işletme olarak sınıflandırılmıştır.

1. Durum: A işletmesi müştereken kontrol edilen işletmelerini maliyet yöntemi kullanarak ölçmektedir.
2. Durum: A işletmesi müştereken kontrol edilen işletmelerini özkaynak yöntemi kullanarak ölçmektedir.

1. Durum:

Yöntem değişikliği olduğu için işletmenin daha önceden elde tuttuğu 20.000 adet payın güvenilir bir şekilde ölçülebiliyorsa gerçeğe uygun değerinin tespit edilmesi gerekir. Bu örnekte bir bedel karşılığında ilave özkaynak pay alımı söz konusu olduğundan daha önceden elde tutulan 20.000 adet payın gerçeğe uygun değerinin güvenilir bir şekilde ölçülebildiği kabul edilmektedir (bakınız 10.21(h)(iib) paragrafı). Bu durumda işletme isterse edindiği ilave özkaynak payları için transfer ettiği bedel üzerinden daha önceden elinde tuttuğu 20.000 adet payın gerçeğe uygun değerini belirleyebilecektir.

İşletme bu yolu seçmiş olup 20.000 adet payın gerçeğe uygun değerini 300.000 TL olarak kabul etmiştir. Buna göre yapılacak muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir:

Müştereken Kontrol Edilen İşletmelerdeki Yatırımlar		600.000 TL*	
	Bankalar		300.000 TL
	İştiraklerdeki Yatırımlar		250.000 TL
	Diğer Faaliyetlerden Gelirler		50.000 TL *

* Yeni alınan paylar için transfer edilen bedel = 300.000 TL + Daha önceden elde tutulan özkaynak paylarının tespit edilen gerçeğe uygun değeri 300.000 TL

** Daha önceden elde tutulan özkaynak paylarının tespit edilen gerçeğe uygun değeri 300.000 TL - Daha önceden elde tutulan özkaynak paylarının defter değeri 250.000 TL

2. Durum:

2. durumda yöntem değişikliği olmadığından daha önceden elde tutulan 20.000 adet payın yatırımın nitelik değiştirdiği tarihteki gerçeğe uygun değeri tespit edilmez, defter değeri üzerinden geçiş yapılır.

Müştereken Kontrol Edilen İşletmelerdeki Yatırımlar		550.000 TL	
	Bankalar		300.000 TL
	İştiraklerdeki Yatırımlar		250.000 TL

Müştereken Kontrol Edilen İşletmenin İştirak Yatırımı Haline Gelmesi

Paragraf 11.16 – Müştereken Kontrol Edilen İşletme ve İştiraklerin Ölçümünde Aynı Yöntemin Kullanılması Durumu

İştirak yatırımlarının ve müştereken kontrol edilen işletmelerin aynı yöntem kullanılarak ölçüldüğü durumlarda, müştereken kontrol edilen bir işletme sonradan iştirak yatırımı niteliği kazandığında işletmede kalan payların yeniden ölçümü yapılmaz. Nitelik değişimi sırasında bazı özkaynak payları elden çıkarılmışsa bu paylardan alınan ya da alınması beklenen bedelin yatırımın nitelik değiştirdiği tarihteki gerçeğe uygun değeri ile bu payların defter değeri arasındaki fark, Diğer Faaliyetlerden Gelirler altında “Diğer Gelirler” kaleminde ya da Diğer Faaliyetlerden Giderler altında “Diğer Giderler” kaleminde kâr veya zarara yansıtılır. Her iki yatırım türünün de özkaynak yöntemi kullanılarak ölçülmesi durumunda ayrıca yatırıma ilişkin olarak daha önceden özkaynaklar içerisinde Münferit Finansal Durum Tablosunda “Bağlı Ortaklıkların, İştiraklerin ve Müşterek Girişimlerin Kazanç ve Kayıplarından Paylar” kaleminde veya Konsolide Finansal Durum Tablosunda “İştiraklerin ve Müşterek Girişimlerin Kazanç ve Kayıplarından Paylar” kaleminde kaydedilen tutarlardan elden çıkarılan özkaynak paylarına isabet eden kısım “İştiraklerdeki Yatırımlar” bölümünün 10.21(h)(iv) paragrafında belirtilen esaslar çerçevesinde “Geçmiş Yıllar Kârları/Zararları” kalemine ya da kâr veya zarara aktarılır.

Acıklama:

Yatırımların nitelik değiştirmesi durumunda yapılacak muhasebe işlemlerine ilişkin BOBİ FRS’de kabul edilen yaklaşıma uygun olarak; müştereken kontrol edilen bir işletmenin iştirak yatırımı haline geldiği ve bu iki yatırım türünün de aynı yöntem kullanılmak suretiyle ölçüldüğü durumda, daha önceden elde tutulan payların yeniden ölçümünün yapılması, diğer bir ifadeyle gerçeğe uygun değerinin belirlenmesi öngörülmemiştir.

Müştereken kontrol edilen işletmeler ve iştiraklerin maliyet yöntemi kullanılarak ölçüldüğü durumda nitelik değişmesi sonucu sadece finansal tablolara, varsa, elden çıkarılan paylar için alınan ya da alınması beklenen bedelin gerçeğe uygun değeri ile bu payların defter değeri arasındaki fark kazanç veya kayıp olarak yansıtılır.

Aynı şekilde, her iki yatırım türünün de özkaynak yöntemi kullanılarak ölçüldüğü durumda, elden çıkarılan paylar için alınan ya da alınması beklenen bedelin gerçeğe uygun değeri ile bu payların defter değeri arasındaki fark kazanç veya kayıp olarak kâr veya zarar tablosuna yansıtılır.

Her iki yatırım türünün de özkaynak yöntemi kullanılarak ölçüldüğü durumda ayrıca, özkaynak yöntemi uygulanması sonucu özkaynaklarda müştereken kontrol edilen işletmeye ilişkin olarak daha önceden kaydedilen kazanç veya kayıpların, elden çıkarılan paya isabet eden kısmının da kâr veya zarara ya da geçmiş yıllar kârlarına aktarımının yapılması gerekir.

Müştereken kontrol edilen işletmeye ilişkin daha önceden özkaynaklara kaydedilen kazanç ve kayıplardan elden çıkarılan paya isabet eden kısmın ne kadarının kâr/zarara ne kadarının geçmiş yıllar kârlarına aktarılacağına belirlenmesi bu kazanç ya da kayıpların nelerden kaynaklandığına bağlı olacaktır. Örneğin müştereken kontrol edilen işletmenin maddi duran varlıklarının yeniden değerlemesinden kaynaklanan bir kazancın elden çıkarılan paya isabet eden kısmı geçmiş yıllar karlarına aktarılacaktır. Bununla birlikte yurtdışındaki net yatırıma ilişkin kur riski hariç diğer riskler için “Finansal Araçlar ve Özkaynaklar” bölümündeki korunma muhasebesi uygulamasından ortaya çıkan özkaynaklarda kaydedilen kazanç ya da kayıpların, elden çıkarılan paya isabet eden kısmı kâr veya zarar aktarılacaktır.

Örnek 11.12:

A İşletmesi münferit finansal tablolarında hem müştereken kontrol edilen işletmelerindeki hem de iştiraklerindeki yatırımlarını özkaynak yöntemini kullanarak finansal tablolarına yansıtmaktadır.

A İşletmesi 5/11/2018 tarihinde B işletmesinin paylarının %50'sini satın almıştır. Bu payların edinimi sonucu A İşletmesi, B İşletmesi üzerinde müşterek kontrole sahip olmuştur. A İşletmesi “Müşterek Girişimlerdeki Paylar” bölümü uyarınca B İşletmesindeki yatırımını müştereken kontrol edilen işletme olarak sınıflandırmıştır. 1/7/2020 tarihinde A İşletmesi, B İşletmesindeki paylarının yarısını (B işletmesinin paylarının %25'ini) 4.000.000 TL karşılığında elden çıkarmıştır. Bu payların elden çıkarılmasının ardından A işletmesi B işletmesi üzerinde önemi etkisi bulunduğu sonucuna ulaşmış ve kalan paylarını iştirak yatırımı olarak sınıflandırmaya başlamıştır.

Payların elden çıkarıldığı 1/7/2020 tarihi itibarıyla B işletmesiyle ilgili olarak A İşletmesinin finansal durum tablosunda “Müşterek Girişimlerdeki Yatırımlar” kaleminde 5.400.000 TL, “Bağlı Ortaklıkların, İştiraklerin ve Müşterek Girişimlerin Kazanç ve Kayıplarından Paylar” kaleminde ise 1.700.000 TL bulunmaktadır. “Bağlı Ortaklıkların, İştiraklerin ve Müşterek Girişimlerin Kazanç ve Kayıplarından Paylar”

kaleminde yer alan tutarın detayına bakıldığında bu tutarın aşağıdaki kazançlardan oluştuğu görülmektedir:

Maddi duran varlık yeniden değerlendirme artışı	700.000 TL
Yurtdışındaki Net Yatırıma ilişkin Kur Riskinden Korunma İşleminde Kaynaklanan Kazançlar	300.000 TL
Yabancı Para Çevrim Farkları	200.000 TL
Borçlanma Aracına İlişkin Değişken Faiz Oranı Riskinden Korunma İşleminde Kaynaklanan Kazançlar	350.000 TL
Kesin Bir Taahhüde ilişkin Kur Riskinden Korunma İşleminde Kaynaklanan Kazançlar	150.000 TL
TOPLAM	1.700.000 TL

Maddi duran varlık yeniden değerlendirme artışı, “*Maddi Duran Varlıklar*” bölümü 12.20 paragrafına göre ilgili maddi duran varlık elden çıkarıldığında “Geçmiş Yıllar Karları/Zararları” kalemine aktarılmaktadır.

Özkaynaklarda kayda alınan yurtdışındaki net yatırımdan korunma işlemine ilişkin toplam kur farkı tutarı, “*Finansal Araçlar ve Özkaynaklar*” bölümü 9.53 paragrafına göre ilgili yatırım elden çıkarıldığında “Geçmiş Yıllar Kârları/Zararları” kalemine aktarılmaktadır.

Yabancı para çevrim farkları, “*Yabancı Para Çevrim İşlemleri*” bölümüne göre “Geçmiş Yıllar Kârları/Zararları” kalemine aktarılmaktadır.

Diğer taraftan, borçlanma aracına ilişkin değişken faiz oranı riskinden korunma işleminden kaynaklanan kazançlar ve kesin bir taahhüde ilişkin kur riskinden korunma işleminden kaynaklanan kazançlar “*Finansal Araçlar ve Özkaynaklar*” bölümü 9.53 paragrafına göre korunan kalem kâr veya zararı etkilediğinde veya korunma ilişkisi sona erdiğinde kâr veya zarara aktarılmaktadır.

Dolayısıyla, yukarıdaki tabloda yer alan ilk üç kazançtan elden çıkarılan paylara isabet kısım “Geçmiş Yıllar Kârları” kalemine aktarılacak, son iki kazançtan elden çıkarılan paylara isabet eden kısım ise kâr veya zarara aktarılacaktır.

Buna göre 1/7/2020 tarihi itibarıyla;

- Elden çıkarılan payların gerçeğe uygun değeri 4.000.000 TL’dir.
- Elden çıkarılan payların defter değeri 2.700.000 TL’dir. Bu tutar, payların elden çıkarıldığı 1/7/2020 tarihi itibarıyla B İşletmesindeki yatırımla ilgili olarak A İşletmesinin finansal durum tablosunda “Müştereken Kontrol Edilen İşletmelerdeki Yatırımlar” kaleminde yer alan 5.400.000 TL’lik tutardan elden çıkarılan paylara isabet eden kısmı (%25 / %50) yansıtmaktadır.
- Yukarıdaki tutarlar arasındaki fark olan 1.300.000 TL, satışı yapılan paylardan edilen satış karını oluşturacak ve kâr veya zararda raporlanacaktır.
- İştiraklerdeki yatırımların ilk kayda alma sırasındaki maliyeti 2.700.000 TL’dir. Bu tutar, payların elden çıkarıldığı 1/7/2020 tarihi itibarıyla B İşletmesindeki

yatırımla ilgili olarak A İşletmesinin finansal durum tablosunda “Müştereken Kontrol Edilen İşletmelerdeki Yatırımlar” kaleminde yer alan 5.400.000 TL’den geriye kalan paylara isabet eden kısmı (%25 / %50) yansıtmaktadır.

- Özkaynaklarda kaydedilen 1.700.000 TL’lik kazancın 1.200.000 TL’lik kısmı “Geçmiş Yıllar Karları” kalemine aktarılacak kazançlardan oluştuğu için, bu tutarın elden çıkarılan paylara isabet eden kısmı (%25 / %50), yani 600.000 TL “Geçmiş Yıllar Karları” kalemine aktarılacaktır.
- Özkaynaklarda kaydedilen 1.700.000 TL’lik kazancın 500.000 TL’lik kısmı kar veya zarara aktarılacak kazançlardan oluştuğu için, bu tutarın elden çıkarılan paylara isabet eden kısmı (%25 / %50), yani 250.000 TL kâr veya zarara aktarılacaktır.

Buna göre payların elden çıkarıldığı tarihte yapılacak muhasebe kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır:

Bazı payların satışı ve geriye kalan payların iştiraklerdeki yatırımlara aktarımına ilişkin kayıt

İştiraklerdeki Yatırımlar		2.700.000 TL	
Bankalar		4.000.000 TL	
	Müştereken Kontrol Edilen İşletmelerdeki Yatırımlar		5.400.000 TL
	Ortaklıklardaki Yatırımlardan Sağlanan Gelir ve Kazançlar		1.300.000 TL

Özkaynaklarda kaydedilen kazançların aktarımlarına ilişkin kayıt

Özkaynak Yöntemi ile Değerlenen Yatırımların Özkaynaklarında Kaydettikleri Gelirlerden (Giderlerden) Kâr veya Zararda Sınıflandırılmayacak Paylar		600.000 TL	
Özkaynak Yöntemi ile Değerlenen Yatırımların Özkaynaklarında Kaydettikleri Gelirlerden (Giderlerden) Kâr veya Zararda Sınıflandırılacak Paylar		250.000 TL	
	Geçmiş Yıllar Karları		600.000 TL
	Özkaynak Yöntemiyle Değerlenen Yatırımların Kârlarından Paylar		250.000 TL

Özkaynaklarda kaydedilen kazançlardan aktarımı yapılmayan 850.000 TL tutarındaki kazançlar, diğer bir ifadeyle iştirak yatırımı olarak elde kalan paylara isabet eden kısım (1.700.000 * (%25 / %50), “Bağlı Ortaklıkların, İştiraklerin ve Müşterek Girişimlerin Kazanç ve Kayıplarından Paylar” kaleminde izlenmeye devam edecektir.

Paragraf 11.16A - Müştereken Kontrol Edilen İşletme ve İştiraklerin Farklı Yöntemlere Göre Ölçülmesi Durumu

İştirak yatırımlarının ve müştereken kontrol edilen işletmelerin farklı yöntemler kullanılarak ölçüldüğü durumlarda, müştereken kontrol edilen bir işletme sonradan iştirak yatırımı niteliği kazandığında, güvenilir bir şekilde ölçülebiliyorsa işletmede kalan payların yatırımın nitelik değiştirdiği tarihteki gerçeğe uygun değeri tespit edilir. Bu durumda, işletmede kalan paylar ile bazı özkaynak payları elden çıkarılmışsa bu paylardan alınan ya da alınması beklenen bedelin yatırımın nitelik değiştirdiği tarihteki gerçeğe uygun değerlerinin toplamından, yatırımın bu tarihteki defter değeri çıkarılarak bulunan fark Diğer Faaliyetlerden Gelirler altında “Diğer Gelirler” kaleminde ya da Diğer Faaliyetlerden Giderler altında “Diğer Giderler” kaleminde kâr veya zarara yansıtılır. Müştereken kontrol edilen işletmelerin özkaynak yöntemi kullanılarak ölçülmesi durumunda ayrıca bu yatırıma ilişkin olarak daha önceden özkaynaklar içerisinde Münferit Finansal Durum Tablosunda “Bağlı Ortaklıkların, İştiraklerin ve Müşterek Girişimlerin Kazanç ve Kayıplarından Paylar” kaleminde ya da Konsolide Finansal Durum Tablosunda “İştiraklerin ve Müşterek Girişimlerin Kazanç ve Kayıplarından Paylar” kaleminde kaydedilen tüm tutarlar “Geçmiş Yıllar Kârları/Zararları” kalemine ya da kâr veya zarara aktarılır. Buna göre, müştereken kontrol edilen işletmenin “Finansal Araçlar ve Özkaynaklar” bölümünün 9.53 paragrafının (a), (b) ve (c) bentleri uyarınca özkaynaklarında kaydettiği kazanç ve kayıplardan işletmeye düşen birikimli tutarlar kâr veya zarara aktarılırken, diğer tüm tutarlar “Geçmiş Yıllar Kârları/Zararları” kalemine aktarılır.

Paragraf 11.16B

11.16A paragrafının uygulandığı durumlarda müştereken kontrol edilen işletmenin iştirak yatırımı niteliği kazanması bir bedel karşılığı bazı özkaynak paylarının elden çıkarılması sonucu gerçekleşmişse, kalan payların yatırımın nitelik değiştirdiği tarihteki gerçeğe uygun değerinin güvenilir bir şekilde ölçülebildiği kabul edilir. Bu durumda, kalan payların söz konusu tarihteki gerçeğe uygun değeri, elden çıkarılan özkaynak payları için birim başına alınan ya da alınması beklenen bedel üzerinden belirlenebilir.

Açıklama:

Yatırımların nitelik değiştirmesi durumunda yapılacak muhasebe işlemlerine ilişkin BOBİ FRS’de kabul edilen yaklaşıma uygun olarak; müştereken kontrol edilen bir işletmenin iştirak yatırımı haline geldiği ve bu iki yatırım türünün farklı yöntemler kullanılmak suretiyle ölçüldüğü durumda, daha önceden elde tutulan payların yeniden ölçümünün yapılması diğer bir ifadeyle gerçeğe uygun değerinin belirlenmesi öngörülmüştür.

Bunun bir istisnasını söz konusu gerçeğe uygun değerın güvenilir bir şekilde ölçülememesi durumu oluşturmaktadır. Ancak, 11.16B paragrafına göre yatırımın nitelik değiştirilmesi bir bedel karşılığı bazı özkaynak paylarının elden çıkarılması sonucu gerçekleşmişse gerçeğe uygun değerın güvenilir bir şekilde ölçülemediği iddia edilemeyecektir. Diğer taraftan böyle bir durumda işletmeler aynı paragrafla sağlanan kolaylaştırıcı uygulamadan faydalanabilecektir. Kolaylaştırıcı uygulamaya göre gerçeğe uygun değerın elden çıkarılan özkaynak payları için alınan ya da alınması beklenen bedel üzerinden tespit edebilmesi mümkündür.

İşletmede kalan payların gerçeğe uygun değeri tespit edildiğinde, tespit edilen gerçeğe uygun değer iştirakin ilk kayda alma sırasındaki maliyetini oluşturacaktır. Tespit edilen gerçeğe uygun değer ile bu payların defter değeri arasındaki fark ise kâr veya zarar tablosuna yansıtılacaktır. Aynı zamanda, elden çıkarılan paylar için alınan ya da alınması beklenen bedelin gerçeğe uygun değeri ile elden çıkarılan payların defter değeri arasındaki fark da kâr veya zarar tablosuna yansıtılacaktır.

Bununla birlikte, müştereken kontrol edilen işletmelerin özkaynak yöntemi, iştiraklerin ise maliyet yöntemi kullanılarak ölçüldüğü bir durumda, özkaynak yöntemi uygulanması sonucu özkaynaklarda müştereken kontrol edilen işletmeye ilişkin olarak daha önceden kaydedilen kazanç veya kayıpların **tamamının** (sadece elden çıkarılan paya isabet eden kısmının değil) kâr veya zarara ya da geçmiş yıllar kârlarına aktarımının yapılması gerekecektir. Bu durumda, işletmede kalan paylar iştirak olarak değerlendirilip maliyet yöntemi kullanılarak ölçülmeye devam edeceğinden, yani özkaynak yönteminin uygulanmasına son verileceğinden özkaynaklarda yer alan bu tutarların tamamının aktarımının yapılması gerekliliği ortaya çıkacaktır.

Müştereken kontrol edilen işletmeye ilişkin daha önceden özkaynaklara kaydedilen kazanç ve kayıpların ne kadarının kâr/zarara ne kadarının geçmiş yıllar kârlarına aktarılacağı belirlenmesi bu kazanç ya da kayıpların nelerden kaynaklandığına bağlı olacaktır.

Örnek 11.13:

A İşletmesi münferit finansal tablolarında müştereken kontrol edilen işletmelerin ölçümünde özkaynak yöntemini, iştiraklerinin ölçümünde ise maliyet yöntemini kullanmaktadır.

A İşletmesi 5/11/2018 tarihinde B işletmesinin paylarının %50'sini satın almıştır. Bu payların edinimi sonucu A İşletmesi, B İşletmesi üzerinde müşterek kontrole sahip olmuştur. A İşletmesi "Müşterek Girişimlerdeki Paylar" bölümü uyarınca B İşletmesindeki yatırımını müştereken kontrol edilen işletme olarak sınıflandırmıştır. 1/7/2020 tarihinde A İşletmesi, B İşletmesindeki paylarının yarısını (B işletmesinin paylarının %25'ini) 4.000.000 TL karşılığında elden çıkarmıştır. Bu payların elden çıkarılmasının ardından A işletmesi B işletmesi üzerinde önemi etkisi bulunduğu sonucuna ulaşmış ve kalan paylarını iştirak yatırımı olarak sınıflandırmaya başlamıştır.

Payların elden çıkarıldığı 1/7/2020 tarihi itibarıyla B işletmesiyle ilgili olarak A İşletmesinin finansal durum tablosunda “Müşterek Girişimlerdeki Yatırımlar” kaleminde 5.400.000 TL, “Bağlı Ortaklıkların, İştiraklerin ve Müşterek Girişimlerin Kazanç ve Kayıplarından Paylar” kaleminde ise 1.700.000 TL bulunmaktadır. “Bağlı Ortaklıkların, İştiraklerin ve Müşterek Girişimlerin Kazanç ve Kayıplarından Paylar” kaleminde yer alan tutarın detayına bakıldığında bu tutarın aşağıdaki kazançlardan oluştuğu görülmektedir:

Maddi duran varlık yeniden değerlendirme artışı	700.000 TL
Yurtdışındaki Net Yatırıma ilişkin Kur Riskinden Korunma İşleminde Kaynaklanan Kazançlar	300.000 TL
Yabancı Para Çevrim Farkları	200.000 TL
Borçlanma Aracına İlişkin Değişken Faiz Oranı Riskinden Korunma İşleminde Kaynaklanan Kazançlar	350.000 TL
Kesin Bir Taahhüde ilişkin Kur Riskinden Korunma İşleminde Kaynaklanan Kazançlar	150.000 TL
TOPLAM	1.700.000 TL

Buna göre 1/7/2020 tarihi itibarıyla;

- Elden çıkarılan payların gerçeğe uygun değeri 4.000.000 TL'dir.
- Elden çıkarılan payların defter değeri 2.700.000 TL'dir. Bu tutar, payların elden çıkarıldığı 1/7/2020 tarihi itibarıyla B İşletmesindeki yatırımla ilgili olarak A İşletmesinin finansal durum tablosunda “Müştereken Kontrol Edilen İşletmelerdeki Yatırımlar” kaleminde yer alan 5.400.000 TL'lik tutardan elden çıkarılan paylara isabet eden kısmı (%25 / %50) yansıtmaktadır.
- Yukarıdaki tutarlar arasındaki fark olan 1.300.000 TL, satışı yapılan paylardan edilen satış karını oluşturacak ve kâr veya zararda raporlanacaktır.
- Yöntem değişikliği olduğu için işletmede kalan %25'lik payın güvenilir bir şekilde ölçülebiliyorsa gerçeğe uygun değeri tespit edilecektir. Bu örnekte bir bedel karşılığı bazı özkaynak paylarının elden çıkarılması söz konusu olduğundan işletmede kalan %25'lik payın gerçeğe uygun değerinin her hâlükârda güvenilir bir şekilde ölçülebildiği kabul edilmektedir (bakınız 11.16B paragrafı). Bu durumda işletme isterse elden çıkarılan özkaynak payları için birim başına alınan bedel üzerinden işletmede kalan payların gerçeğe uygun değerini belirleyebilecektir. İşletme bu kolaylaştırıcı uygulamadan faydalanmış ve işletmede kalan %25'lik payın gerçeğe uygun değerini 4.000.000 TL olarak belirlemiştir.
- İşletmede kalan paylar iştirak olarak ilk kayda almada sırasında 4.000.000 TL üzerinden finansal tablolara yansıtılacaktır.

- İşletmede kalan %25'lik payın tespit edilen 4.000.000 TL'lik gerçeğe uygun değeri ile 2.700.000 TL'lik defter değeri arasındaki fark olan 1.300.000 TL kâr veya zarara yansıtılacaktır. 2.700.000 TL, 1/7/2020 tarihi itibarıyla B işletmesiyle ilgili olarak A İşletmesinin finansal durum tablosunda "Müştereken Kontrol Edilen İşletmelerdeki Yatırımlar" kaleminde yer alan 5.400.000 TL'den işletmede kalan paylara isabet eden kısmı (%25 / %50) yansıtmaktadır.
- Özkaynaklarda kaydedilen 1.700.000 TL'lik kazancın 1.200.000 TL'lik kısmı "Geçmiş Yıllar Karları" kalemine aktarılacak kazançlardan oluştuğu için, bu tutar "Geçmiş Yıllar Karları" kalemine aktarılacaktır.
- Özkaynaklarda kaydedilen 1.700.000 TL'lik kazancın 500.000 TL'lik kısmı kar veya zarara aktarılacak kazançlardan oluştuğu için, bu tutar kâr veya zarara aktarılacaktır.

Buna göre payların elden çıkarıldığı tarihte yapılacak muhasebe kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır:

Bazı payların satışı ve geriye kalan payların iştiraklerdeki yatırımlara aktarımına ilişkin kayıt

İştiraklerdeki Yatırımlar		4.000.000 TL	
Bankalar		4.000.000 TL	
	Müştereken Kontrol Edilen İşletmelerdeki Yatırımlar		5.400.000 TL
	Ortaklıklardaki Yatırımlardan Sağlanan Gelir ve Kazançlar		2.600.000 TL

Özkaynak Yöntemi ile Değerlenen Yatırımların Özkaynaklarında Kaydettikleri Gelirlerden (Giderlerden) Kâr veya Zararda Sınıflandırılmayacak Paylar		1.200.000 TL	
Özkaynak Yöntemi ile Değerlenen Yatırımların Özkaynaklarında Kaydettikleri Gelirlerden (Giderlerden) Kâr veya Zararda Sınıflandırılacak Paylar		500.000 TL	
	Geçmiş Yıllar Karları		1.200.000 TL
	Özkaynak Yöntemiyle Değerlenen Yatırımların Kârlarından Paylar		500.000 TL

4. MÜŞTEREK GİRİŞİMLERLE İLGİLİ YAPILMASI GEREKEN AÇIKLAMALAR

Bu kısımda, BOBİ FRS Bölüm 26 Dipnotlar uyarınca, işletmelerin müşterek girişimleriyle ilgili olarak dipnotlarında sunması gereken açıklama ve bilgilere yer verilmektedir.

Tüm İşletmeler Tarafından Yapılacak Açıklamalar

- İşletmenin müşterek girişimlerinin adı, merkezi ve bu yatırımlarda sahip olunan payı açıklanmak zorundadır. Diğer taraftan, bu müşterek girişimlerin finansal tablolarını kamuya açıklayan işletmeler olması durumunda, bunların sermaye ve yedeklerinin tutarı ile dönem net kâr veya zararı tutarına da yer verilmesi gerekmektedir.
- İşletmenin ve müşterek girişimin aynı toplulukta yer almaları durumunda, müşterek girişimler ile işletme arasındaki ticari alacak, diğer alacak, ticari borç ve diğer borç tutarlarının açıklanması gerekmektedir
- Finansal varlıklardan ya da yükümlülüklerden bazılarının karşı tarafının aynı toplulukta yer alan işletmeler ya da işletmenin iştirakleri veya müşterek girişimleri olması durumunda bu finansal varlıkların ya da yükümlülüklerin dönem sonundaki defter değerleri ayrı bir şekilde gösterilir.
- İşletmenin müşterek girişimleriyle yaptığı işlemler, bu işlemlerin tutarı ve işletmenin finansal durumunun anlaşılması için bu işlemlerle ilgili gerekli olan diğer bilgiler açıklanır. Müşterek girişimlerle yapılan işlemlerin işletmenin finansal durumu üzerindeki etkilerinin anlaşılması için her bir işleme ilişkin bilginin ayrı olarak sunulmasının gerekli olduğu durumlar hariç olmak üzere, bireysel işlemlere ilişkin bilgiler işlemlerin niteliğine göre gruplandırılarak sunulabilir.

Konsolide Finansal Tablolarda Yapılacak Açıklamalar

- Toplulukta yer alan ana ortaklık dışındaki işletmelerin ve kendi adına ancak bu işletmelerin hesabına hareket eden kişilerin ana ortaklığın müşterek girişimlerinde sahip olduğu pay oranı açıklanır.

5. KARŞILAŞTIRMA TABLOSU

Bu bölümde, Muhasebe Sistemi Uygulamaları Genel Tebliği (MSUGT), BOBİ FRS ve TFRS'lerin konuyla ilgili hükümleri karşılaştırılarak söz konusu düzenlemeler arasındaki benzerlik ve farklılıklara dikkat çekilecektir.

	MSUGT/VUK	BOBİ FRS	TFRS
Müşterek Girişim Tanımı	(...) Kendi aralarında veya şahıs ortaklıkları ya da gerçek kişilerle, belli bir işin birlikte yapılmasını ortaklaşa yüklenmek ve kazancını paylaşmak amacıyla kurdukları ortaklıklar (...)	Müşterek girişim, iki veya daha fazla tarafın, müşterek kontrole tâbi bir ekonomik faaliyeti gerçekleştirmesini sağlayan sözleşmeye bağlı düzenlemedir.	TFRS'de üst kavram olarak müşterek anlaşma kavramı kullanılmaktadır. Bununla birlikte, müşterek anlaşma tanımı müşterek girişim tanımıyla aynı şekilde yapılmıştır.
Müşterek Girişimlerin Sınıflandırılması	-	<ul style="list-style-type: none"> - Müştereken Kontrol Edilen Varlıklar - Müştereken Kontrol Edilen Faaliyetler - Müştereken Kontrol Edilen Varlıklar 	<ul style="list-style-type: none"> - Müşterek Faaliyet - İş Ortaklığı
Müşterek Girişimlerin Sınıflandırılmasında Esas Alınan Ölçüt		Müşterek girişimin, müşterek girişimcilerden bağımsız yapıda ayrı bir işletme olarak kurulup kurulmadığı dikkate alınarak sınıflandırılmaktadır.	Müşterek kontrole sahip tarafların, müşterek anlaşmayla ilgili varlıklar üzerinde haklara ve borçlara ilişkin yükümlülüklerle sahip olup olmadıkları esas alınarak bir sınıflandırma yapılmaktadır.

	MSUGT/VUK	BOBİ FRS	TFRS
Yatırım Niteliğindeki Müşterek Girişimlerin Ölçümü		Müştereken kontrol edilen işletmeler münferit finansal tablolarda özkaynak yöntemi ya da maliyet yönteminden biri kullanılarak ölçülürken, konsolide finansal tablolarda bu yatırımların ölçümünde özkaynak yönteminin kullanımı zorunludur.	İş ortaklıkları, bazı istisnai durumlar hariç özkaynak yöntemi kullanılarak ölçülmektedir. TMS 27 uyarınca iş ortaklıklarının bireysel finansal tablolardaki ölçümünde, maliyet, özkaynak ya da gerçeğe uygun değer yöntemi kullanılabilir.
Yatırım Niteliğinde Olmayan Müşterek Girişimlerin Ölçümü		İlgili varlıklar, borçlar, hasılat ve giderler ilgili BOBİ FRS Bölümü uyarınca muhasebeleştirilir.	BOBİ FRS ile uyumlu. Bununla birlikte, bu tür müşterek anlaşmaların tamamı müşterek faaliyet olarak isimlendirilmektedir.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. TFRS 11 Müşterek Anlaşmalar.
(Erişim:
[https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2021/K%C4%B1rm%C4%B1z%C4%B1_Kitap/TFRS%2011\(1\).pdf](https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2021/K%C4%B1rm%C4%B1z%C4%B1_Kitap/TFRS%2011(1).pdf))
- Barnes, J., & Ernst & Young. (2018). International GAAP 2018: Generally Accepted Accounting Practice Under International Financial Reporting Standards, John Wiley & Sons Ltd.
- PricewaterhouseCoopers LLP, Global Accounting Consulting Services Staff (2018). Manual of Accounting: IFRS 2019, LexisNexis U.K.
- Croner-i (2019). Deloitte IGAAP 2019: A Guide to IFRS Reporting, Croner-i Limited.